

Savjest kao poziv u zajedništvu s Bogom u svjetlu promišljanja Josepha Ratzingera

Gaćarić, Ksenija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:032562>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

SAVJEST KAO POZIV U ZAJEDNIŠTVU S BOGOM
U SVJETLU PROMIŠLJANJA JOSEPHA RATZINGERA

Diplomski rad

Mentor

izv. prof. dr. sc. Boris Vulić

Student

Ksenija Gaćarić

Đakovo, 2023.

Sadržaj

Sažetak	1
<i>Summary</i>	2
Uvod	3
1. Joseph Ratzinger: <i>O savjesti</i>	4
2. <i>O savjesti</i> – razlikovanje istinskoga od pogrešnog nauka	8
2.1. JOHN HENRY NEWMAN	10
2.2. SV. PAVAO	12
3. Crkva kao učiteljica u formiranju savjesti	16
4. Nepovredivost života: izdvojeno pitanje savjesti.....	20
5. Izgradnja savjesti unutar zajednice.....	22
6. Put do zajedništva s Bogom	26
6.1. BOŽJA LJUBAV KAO IZVOR ŽIVOTA.....	26
6.1.1. MILOSRDNA LJUBAV – LJUBAV IZMEĐU BOGA I ČOVJEKA.....	29
6.2. VJERA – ZAHTJEV USTRAJNOSTI NA PUTU PREMA BOGU.....	32
6.2.1. VJERNIK – AGNOSTIK	33
6.3. ZAJEDNIŠTVO S BOGOM – GLAVNI CILJ ČOVJEKOVA ŽIVOTA.....	35
6.3.1. PLES S BOGOM ILI SAM SA SOBOM.....	37
7. U usamljenosti, ali s Bogom	39
Zaključak.....	41
BIBLIOGRAFIJA	43

Sažetak

Savjest kao poziv u zajedništvo s Bogom u svjetlu promišljanja Josepha Ratzingera

Diplomski rad bavit će se temom zajedništva između Boga i čovjeka u kojem savjest predstavlja glavni put prema tome zajedništvu. Još na samome početku Bog želi sklopiti savez s čovjekom, želi zajedništvo s njime. Prvi dio rada obuhvatit će djelo Josepha Ratzingera: O savjesti. U tome dijelu rada bit će ukratko prikazano djelo te kako Ratzinger gleda na savjest. U nastavku će se rad baviti pitanjem savjesti u kontekstu pogrešnog i pravilnog poimanja te kako je John Henry Newman i sv. Pavao razumijevaju. Nadalje, bavit će se Crkvom kao zajednicom te načinom kako ona može utjecati na formiranje vjernika, ali i savjesti. Uz Crkvu bit će spomenuto i društvo. Društvo u kojem pojedinac živi, ali i sebe izgrađuje, odnosno kako se osoba može izgraditi u društvu u kojem vlada sebeljublje. Za kraj će rad obuhvatiti temu zajedništva s Bogom u koje smo svi pozvani, a do kojeg dolazimo uz pomoć ljubavi i vjere koja nam pomaže da ustrajemo na putu do Boga. Na koncu će rad prikazati što je to zajedništvo s Bogom prema kojem nas vodi Božji glas. Isto tako, rad će obraditi temu samoće kao mjesta razgovora s Bogom i mjesto osluškivanja Božjega glasa.

Ključne riječi: savjest, ljubav, vjera, zajedništvo, samoća, Joseph Ratzinger.

Summary

Conscience as a call in communion with God

in the light of Joseph Ratzinger's reflection

The thesis will deal with the theme of communion between God and man, in which conscience is the main path to that communion. From the very beginning, God wants to enter into an alliance with man, he wants communion with him. The first part of the study will cover the work of Joseph Ratzinger: On Conscience. In that part of the paper, the work will be briefly presented and how Ratzinger views conscience. In the following part of the study, we will deal with the question of conscience in the context of wrong and right understanding, and how John Henry Newman and St. Paul understands it. Furthermore, we will deal with the Church as a community and how it can influence the formation of believers, but also of conscience. Along with the Church, society as such will also be mentioned. A society in which an individual lives, but also builds himself, that is, how a person can build himself in a society where self-love reigns. Finally, the study will cover the topic of communion with God, to which we are all called, and which we reach with the help of love and faith, which helps us to persevere on the way to God. In the following, the study will show what this communion with God is, towards which God's voice leads us. Likewise, the study will deal with the topic of solitude as a place of conversation with God and a place of listening to a God's voice.

Keywords: *conscience, love, faith, communion, solitude, Joseph Ratzinger.*

Uvod

Diplomski rad prikazat će savjest kao put koji nas vodi k Bogu te kako Joseph Ratzinger gleda na savjest. Kao uvod u sam rad bit će prikazano djelo Josepha Ratzingera *O savjesti*. Djelo je izdano 2009. godine i prikazuje Ratzingerova promišljanja o brojnim tematikama koje su u uskoj povezanosti sa savješću. Među njima je i tema o pogrešnom i pravilnom poimanju savjesti. U današnjem društvu, gdje je sve relativno, vrlo se lako zavukla zabluda da je naša savjest pravilno formirana. Rad će prikazati kako Ratzinger promišlja o savjesti koja je oblikovana na pogrešan način. Kako bi to vjernije prikazao, istaknuo je sv. Pavla i Johna Henryja Newmana te njihova naučavanjima o savjesti.

Na tragu Newmana te njegova poimanja autoriteta osvrnut će se rad na Crkvu kao naučiteljicu te oblikovateljicu pravilo formirane savjesti. Crkva kao autoritet u društvu, koji je pak dobila od Boga koji joj je i izvor, ima zadaću brinuti o društvu, oblikovati ga i voditi na pravi put. U tu zadaću ulazi i formiranje čovjeka i njegove savjesti kako bi pravilno djelovao i hodio tim putem. U tom kontekstu čovjek je zajedno s Crkvom pozvan braniti život i dostojanstvo svakog ljudskog bića od samoga početka njegova života. Svatko ima pravo na život i to pravo ne smije biti nikome oduzeto. Zato smo pozvani u skladu sa svojom savješću da se borimo za druge. O toj će tematici diplomski rad progovoriti u četvrtom poglavlju pod nazivom *Nepovredivost života: izdvojeno pitanje savjesti*.

U sljedećem poglavlju dotaknut će se teme zajednice u kojoj se pojedinac izgrađuje, pa tako onda i izgrađuje svoju savjest. U posljednjem dijelu rada iznose se promišljanja o posljednjem cilju svakoga čovjeka, a to je zajedništvo s Bogom. U to zajedništvo vodi nas naša savjest, odnosno Božji glas koji progovara u nama. To je zajedništvo razlog Božjeg djelovanja tijekom povijesti čovječanstva i razlog zašto se Bog nastanjuje u čovjekovo srce, zašto se brine toliko o njemu i zašto ga toliko ljubi. Kako bismo ustrajali na tome putu zajedništva, potrebna nam je ljubav i vjera. Ljubav koja je izvor našega života i vjera koja je naša snaga da ustrajemo na tome putu, na putu prema Bogu. Kako bi ustrajao na tome putu, kako se ne bi osjećao napušteno, čovjeku je nekada potrebna tišina, samoća u kojoj mu Bog progovara i u kojoj mu govorio tko je on. Ta je samoća njegov smiraj koji mu daje snagu i osjećaj nenapuštenosti. U toj smo samoći Bog i ja sami i dijalogiziramo.

1. Joseph Ratzinger: *O savjesti*

Joseph Ratzinger / Benedikt XVI. jest teolog koji je i prije nego što je postao rimski prvosvećenik uvelike utjecao na samu teologiju, ali i na pastoralna kretanja u Crkvi. Bavio se temama moralne i dogmatske teologije, među kojima je i tematika savjesti o kojoj je govorio i na skupovima u organizaciji Nacionalnog katoličkog centra za bioetiku.¹ Sama tema savjesti u misli J. Ratzingera čini nam se znatno važna i suvremena. Iako je knjiga izdana 2009. godine, njezin sadržaj može i danas progovarati društvu i situaciji u kojem se društvo danas nalazi. Premda živimo u sekulariziranom i relativiziranom društvu, teme o kojima Papa progovara mogu nas dovesti do pitanja Kako smo mi formirali svoju savjest i je li ona i dalje u procesu oblikovanja ili je ona u potpunosti potisnuta u stranu?

Ratzingerovo djelo *O savjesti* snažno naglašava važnost pravilno formirane savjesti.² Prema Ratzingerovu mišljenju savjest možemo pravilno formirati tako što priznamo jednu objektivnu istinu. Time se suprotstavljamo relativizmu koji predstavlja opasnost za današnje društvo. Priznajući Boga kao našega stvoritelja bez kojega ne bismo bili to što jesmo, priznajemo, zapravo, i postojanje jedne istine koja oblikuje sve nas i čitavu našu stvarnost. Ratzinger naglašava u svojoj knjizi da bismo bez Boga i bez zajednice koja nas oblikuje bili nitko. Upravo vjera da on postoji potiče nas da budemo bolji i da slijedimo norme koje nam pomažu održavati i promicati dobro u svijetu. Nadalje, kada je riječ o zajednici i njezinu utjecaju na oblikovanje savjesti, može se reći kako i ona sama opet ovisi o višoj Istini i njezinu priznavanju. Sve u svemu, Bog je središte svega, on je viša istina koju treba slijediti i na temelju koje se formiramo svi mi kao pojedinci i kao zajednica.

Na savjest se gleda kao mjesto susreta Boga i čovjeka. U tom susretu najviše nam pomaže vjera i način na koji mi doživljavamo vjeru: promišljanje je li ona teret za nas koji postaje nepodnošljiv i težak u svijetu u kojem vlada relativizam ili je naša vjera nama snaga i nada u bolje sutra. Vjerujemo li na taj način ili je ipak lakše okrenuti leđa vjeri i Bogu te živjeti život što dalje od istine. Ponekad se ljudima čini da je vjera teška, da su norme koje su nam zadane samo teret koji nas ograničava u sreći i slobodi. Zapovijedi više nisu gledane kao put izgrađivanja nas kao ljudi, kao Božje slike, a savjest više ne predstavlja bedem slobode.³

¹ J. RATZINGER, *O savjesti*, Split, 2009., 5.

² Usp. J. RATZINGER, *O savjesti*, 6.–8.

³ J. RATZINGER, *O savjesti*, 19.

Nadalje, kada je u pitanju odnos relativizma i savjesti, može se reći kako je najveća opasnost, zapravo, formirati savjest tako da nam ona predstavlja argument za naše postupke. Odnosno naša savjest ne može biti opravdanje za ispunjenje naših subjektivnih želja ili kao argument u postojanju subjektivne istine koja ovisi o nama i o našem gledištu. Pogrešno nas formirana savjest zatupljuje, posebno kada su u pitanju naši osjećaji, empatija za druge – naš odnos prema bližnjima i prema nama samima pati. Više nismo okrenuti prema drugima, nego smo okrenuti prema samome sebi i prema svojoj istini koja pak ovisi i o izvanjskim okolnostima.

Kada se autor dotiče teme subjektivnosti i savjesti, kao primjer uzima i kardinala Newmana. Newman je isticao da se savjest nalazi u samome subjektu, ali ona kao glas istine nadilazi puku subjektivnost.⁴ Kako bi bolje objasnio odnos autoriteta i savjesti, uvodi pojam autoritet istine prema kojem je istina u savjesti najbitnija. Uz Newmana Ratzinger spominje Platona, Sokrata i sofist te se dotiče teme čovjeka kao mjerila, ali i sposobnoga bića za dokučivanje istine. U tom smislu autor upozorava na opasnost ponašanja čovjeka kada stavlja sebe u središte svojeg djelovanja. Time poseže za moći i ostvarenjem sebe i svojih ideala po cijeni drugoga. U takvome ostvarenju ne pronalazi sebe, nego se gubi kao čovjek i kao Božja slika.

Da bi bolje razumio savjest, Ratzinger ističe dvije razine savjesti: *synderesis* i *conscientia*. Pojam *synderesis* zamjenjuje pojmom *anamnesis* kako bi što bolje prikazao simboliku pojma.⁵ On *anamnesis* i savjest povezuje objašnjavajući kako ljudi slijede dobro, teže prema uzvišenijem jer je to dobro usađeno u nama i jer se Bog nastanio u naša srca. Odnosno u svima nama usađena je ljubav koja nas tjera da se borimo za dobro, a zlo da odbacujemo. S druge strane, pojmom *conscientia*, koja se temelji na *anamnesis*, označava djelovanje koje u sebi uključuje i prepoznavanje. Ratzinger time naglašava da naša savjest nije samo naše uvjerenje niti ostaje na pukom raspoznavanju dobrog i lošeg, nego je ona i djelovanje.

U drugome se dijelu knjige *O savjesti* autor pita na koji način Crkva može oživjeti moral, odnosno na koji način uspostaviti vezu između teologa i biskupa?⁶ Radi se o teškome zadatku, posebno u današnjem svijetu gdje vlada relativizam, a jedna istina više ne postoji jer je svatko prilagođava prema svojim potrebama. Kako u takvome svijetu oživjeti moral? Sve, zapravo, kreće od činjenice da savjest, pa i moral, teže usklađivanju

⁴ J. RATZINGER, *O savjesti*, 35.

⁵ Usp. *isto*, 42.

⁶ Usp. *isto*, 59.

čovjekove i Božje volje, a, da bismo shvatili Božju volju, potrebna je objava. Božju volju i objavu moguće je prepoznati uz pomoć zajednice, odnosno Crkve. Crkva bilježi dugu tradiciju koja je obogaćena raznim iskustvima, osobama koje su nam primjeri usklađivanja ljudske volje s Božjom. Crkva isto tako čuva polog vjere od samih svojih početaka i prenosi ih na buduće naraštaje, a sadašnje naraštaje evangelizira o istinama vjere koje služe za spasenje ljudi. Istine vjere proizlaze iz Božje objave ljudima i Crkva je ta koja ima zadaću čuvati istinu i prenositi je dalje na buduće generacije.

Kada se sagleda cjelokupno poimanje morala, čovjeka kao pojedinca, zajednice kao mjesta ostvarivanja pojedinca, postavlja se pitanje: Što je onda, zapravo, savjest u kontekstu svega toga? Ratzinger navodi da je savjest organ koji nam pomaže razlučiti što je dobro, a što loše.⁷ Taj se organ razvija tijekom našega života i uz pomoć zajednice, ali i nas samih. Naziva ga se organom jer je nešto što je u nas usađeno još na samome početku našega života. Potreban je rad u oblikovanju savjesti kako ona ne bi zakržljala te kako grijeh ne bi ušao u naš život, a da ga mi pritom ne primijetimo. U svemu tome pomaže nam i crkveno učiteljstvo koje ima posebnu brigu u formiranju savjesti.

Zadaća je biskupa poznavati tradiciju Crkve i biti savjestan u svojem djelovanju. Nadalje, zadaća moralnog teologa jest pratiti situacije u društvu, postavljati pitanja i povezivati ih s moralom. Odnosno može se reći da je teolog pozvan prepoznavati znakove vremena, postavljati pitanja, donositi moralne odgovore i rješenja. Na kraju, biskupi i teolozi u svojem djelovanju moraju u središte stavljati čovjekovo dostojanstvo i služiti za izgradnju toga dostojanstva. Razlog tomu jest što Bog želi čovjeka spasiti i to je razlog njegova nastanjivanja u čovjekovo srce. Upravo zbog čovjeka Bog progovara iz njegove duše, želi ga uvesti u svoje zajedništvo.

Prema tomu u duhu kršćanske teološke tradicije taj dio može se zaključiti uvidom da se Bog objavljuje čovjeku i poziva ga da prijateljuje s njime, poziva ga na zajedništvo. U tome je planu Bog prisutan u čovjekovu životu, nastanjuje se u njemu, u njegovoj nutrini i tu se događa najintimniji, a to znači najsudbonosniji, susret i dijalog Boga i čovjeka. Upravo to izriče definicija savjesti dana u nauku Drugog vatikanskog sabora:

„Savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, u kojem je on sam s Bogom, čiji mu glas odjekuje u nutrini.”⁸

⁷ Usp. *isto*, 79.

⁸ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.) (= GS), br. 16.

Savjest je naš vodič koji nas upućuje prema našoj svrsi i izgrađuje nas kao osobe u zajedništvu s Bogom, ali i u zajedništvu s drugima. Bog izabire nas, on bira mene, običnog čovjeka za savez. Od samoga početka svijeta Bog iskazuje ljubav prema čovjeku, daje mu važnost i drži čovjeka kao uzvišenije biće od svih ostalih bića koje je stvorio s ciljem da nas uvede u zajedništvo u kojem su Otac, Sin i Duh Sveti. Na tome putu nismo sami jer nas on vodi progovarajući iz dubine naših duša, navodeći nas na pravi put, put koji nas u konačnici vodi k njemu. Na tome putu vodi nas ponajprije i ponajviše naša savjest.

2. *O savjesti* – razlikovanje istinskoga od pogrešnog nauka

Već na početku knjige *O savjesti* Joseph Ratzinger naglašava problematičnost pogrešnoga shvaćanja savjesti. Savjest se shvaćala kao nešto što je naše i što mi nadziremo. Prema pravome shvaćanju savjest je unutarnji Božji glas u nama samima, što je prihvaćeno na Drugom vatikanskom saboru i što potvrđuje konstitucija *Gaudium et spes*, koji nas vodi k pravome putu. No, za razliku od toga shvaćanja, u kojem savjest, zapravo, proizlazi od Boga, a nalazi se u nama samima, postoji shvaćanje koje ističe Ratzinger: savjest ima izvor u nama samima. Točnije rečeno, prema Ratzingerovu mišljenju, tu savjest mi nadziremo te ona može ovisiti o našem shvaćanju situacije. Tako su npr. djela nacista shvaćena kao dobra djela i hvale ih njihovi sljedbenici jer su oni odlučili oblikovati svoju savjest u kontekstu njihovih djela, odnosno oni zaključuju kako su njihova djela dobra jer su donosili „dobre plodove”.⁹ Definiranje dobrih plodova razlikuje se od osobe do osobe.

Kako bi se pravilno razlučilo jesu li plodovi koje su naša djela donijela dobri plodovi ili plodovi zla, potrebno je krenuti od osobe. Ako ti plodovi sudjeluju u izgradnji osobnosti čovjeka, u izgradnji njegovog istinskoga „ja”, može se reći da se radi o dobrim plodovima. Nasuprot tomu, ako vlastita djela donose osobi negativne posljedice, kao što je unutarnji nemir, koji na kraju dovodi do njegova raspadanja, radi se o zlim plodovima. U svijetu nacista, tj. njihovu shvaćanju, ne postoji razlika između dobra i zla, a savjest je nadzirana čovjekovim umom, nije vođena Božjim umom. Cilj takvog shvaćanja savjesti bilo je opravdanje čovjeka i njegova djelovanja, no pravi, iskreni cilj savjesti nije da opravda čovjeka, nego da ga popravlja i vodi prema Istini. Ljudi sami sebi nisu mjerilo, već je njima mjerilo Bog, te je oslušivanje savjesti poklapanje naše volje s Božjom voljom.¹⁰ Pogrešno formirana savjest vidljiva je na čovjeku ako ne sudjeluje u njegovoj izgradnji jer je autentična savjest savjest koja izgrađuje čovjeka kao osobu u njegovim vjerskim i osobnim dimenzijama.¹¹

Postavljaju se pitanja: Zašto se savjest pogrešno formirala? Kako se vratiti na pravi put? i Kako popraviti svoju savjest? Kada je u pitanju formiranje savjesti, radi se o odgoju savjesti. Odgoj savjesti stvaranje je savjesti koja će se u svojoj slobodi suočavati sa

⁹ Usp. J. RATZINGER, *O savjesti*, 25.–26.

¹⁰ Usp. *isto*, 67.

¹¹ Usp. M. VALKOVIĆ, Savjest u moralnoj teologiji, *Bogoslovska smotra*, 47. (1977.), 2.–3, 184.–202., ovdje 196.–197.

životnim situacijama i posljedicama koje ono donosi.¹² Sam odgoj savjesti omogućava čovjeku pravilno opredjeljenje kada je u pitanju dobro ili zlo. Odluka koju donesemo ima svoje posljedice za koje mi preuzimamo odgovornost, bile one dobre, bile loše. Naša odgovornost obuhvaća cijeli proces donošenja odluka, odnosno samoopredjeljenje, samu konkretizaciju čina i rezultat toga čina. U formiranju savjesti bitno je da osoba zna kako ono nije podvrgavanje zakonu, kao što je to većina farizeja činila. Potpuno je pogrešno shvaćati savjest kao određeno ropstvo. Prije svega posebno je važno da smo svjesni kako u nama leži Božja riječ koja nas upravlja i vodi prema kraljevstvu u koje smo pozvani živjeti.¹³

Naravno, postoje ljudi koji cijeli život provedu slijedeći savjest koja je pogrešno formirana. Postavlja se pitanje: Kako pomoći ljudima s pogrešno formiranom savjesti? Naravno, ne možemo kriviti ljude ako žive u uvjerenju koje je drukčije od normalnoga. Ali isto tako vrijedi upozoriti ljude na njihova djelovanja. Svi smo mi pozvani živjeti u zajednici, živjeti za druge. Upravo mi možemo, barem pokušati, pokazati osobi put koji vodi k njegovu sazrijevanju. Također treba imati na umu da postoji i sloboda savjesti; na svakome je da odluči hoće li činiti dobro i izbjegavati zlo. Isto tako, moramo poštovati i prava savjesti koja nam se nalažu. Nadalje, Ratzinger naglašava, po primjeru farizeja i carinika, našu svjesnost savjesti. Glavni je problem kod ljudi nepriznanje vlastite krivice. Farizej koji je zaveden svojim dobrim djelima spokojno živi život ne shvaćajući da mu takav način življenja onemogućava otvaranje Bogu i istini, dok je carinik koji je svjestan svojih grijeha i svoje grešnosti upravo zbog toga otvoren za odnos s Bogom, te više teži Božjoj slici koja leži u njemu samome.

Na oblikovanje naše savjesti utječe društvo, ljudi koji nas okružuju, ali i mi sami. Iz potonjeg Ratzinger navodi kako nedostatak samokritičnosti utječe na „oslušivanje naše duše”.¹⁴ Prema Newmanovu mišljenju savjest ne pripada svijetu ni društvu, nego se radi o savjesti koja pripada Bogu, koja proizlazi od Boga i svoj izvor nalazi u Bogu. Pojedinač djeluje slušajući glas koji je usađen u njega, teži prema dobru koje smješteno u našim srcima. Međutim, naše prosuđivanje činova drugih ljudi drži se određenih pravila po kojima svrstavamo ljude i njihova djela u kategorije, a taj se proces polako pretvorio u

¹² Usp. I. KOZELJ, *Odgoj za zrelu, slobodnu i samoodgovornu savjest*, *Obnovljeni život*, 27. (1972.), 1., 7.–39., ovdje 18.

¹³ Usp. I. KOZELJ, *Odgoj za zrelu, slobodnu i samoodgovornu savjest*, 31.

¹⁴ J. RATZINGER, *O savjesti*, 30.

svakodnevicu. Osobe odlučujemo iščitavati po jednom njihovu djelu ne razmišljajući o pozadini toga djela, te zaključujemo kako su pojedinci npr. konzervativni.

Upravo takav pristup onemogućava osobi razumijevanje drugoga ni razloga iz kojih proizlaze njegovi činovi. Iako savjest nije nešto čemu smo mi sami izvor, ona potječe od Boga, ona jest Božji glas, ali isto smo tako i mi pozvani oblikovati našu savjest i izgrađivati je.¹⁵ U izgrađivanju naše savjesti najviše nam pomaže autoritet koji je pozvan voditi nas pravim putom do istinskoga Dobra. Upravo o odnosu autoriteta i savjesti govorio je engleski kardinal Newman.

2.1. JOHN HENRY NEWMAN

U kontekstu se govora o savjesti Ratzinger posebno osvrće na promišljanja engleskoga kardinala Johna Newmana – engleskog teologa, zaređenog anglikanskog svećenika, poslije katolika i književnika.¹⁶ Joseph Ratzinger najviše se dotiče njegova naučavanja o odnosu papinstva i savjesti naglašavajući da se ne radi o autoritetu pape nad savješću, nego se upravo samo papinstvo temelji na savjesti. Razlog tomu, prema Newmanovu mišljenju, sama je subjektivnost. Naime, autoritet i subjektivnost u međusobnome su protuslovlju. Prema tomu su savjest i autoritet također u takvome odnosu jer je sama savjest na strani subjektivnosti, ali je istovremeno i nadilazi jer vodi k istini koja dolazi od Boga. Kao poveznicu između autoriteta i savjesti stavlja autoritet istine. Time želi naglasiti važnost istine koja dolazi od Boga i koja jest Bog te je upravo ta istina u središtu svega, pa i same savjesti.¹⁷ Kao što je već spomenuto, savjest je tu za čovjeka da ga izgrađuje u njegovoj istinskoj slici, pomaže mu da se što više približi svome Izvoru.

Nadalje, čovjek je slobodno biće. On svoju slobodu otkriva u susretu s istinskom Slobodom. Prema mišljenju se sv. Pavla susret događa u samome čovjeku, u kojem leži sama savjest, unutarnji Božji glas. Prema tomu sama savjest kreće se u usporednome odnosu sa slobodom s ciljem da čovjeku pomogne u izgradnji. Kako bi riješio problematiku autoriteta i savjesti, Newman uvodi pojam *autoritet istine*. Radi se o istini koja dolazi od Boga, a nalazi se u središtu same savjesti. Ona djeluje prema izvornoj

¹⁵ J. RATZINGER, *O savjesti*, 80.

¹⁶ NEWMAN, John Henry. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na mrežnoj adresi <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43642> (pristupljeno 31. ožujka 2023.).

¹⁷ Usp. J. RATZINGER, *O savjesti*, 34.

Istini, to znači da ne ovisi o čovjeku kao subjektu ni o društvu u kojem živimo. „Rado sam birao svoj put; no sada me vodi Ti!” – riječi su koje je napisao Newman u jednom od svojih pisama.¹⁸ Upravo te riječi prikazuju predanje osobe Bogu, prihvaćanje njegove volje, ali isto tako prikazuje i njegovo protivljenje vjeri koja proizlazi iz čovjekova ega, koja je građena prema čovjekovom egu.¹⁹ Newman iskazuje svoje povjerenje Bogu i prihvaća put kojim ga on odlučuje voditi.

Slično tomu govori i Emmanuel Mounier u svojem djelu *Pisma o boli: Pogled na misterij patnje*.²⁰ U svome djelu francuski filozof i teolog naglašava prihvaćanje Božje volje u životu. Mounierov život bio je ispunjen velikim gubitcima i boli, među njima gubitkom prijatelja, ali i bolesti svoje kćeri. Unatoč tomu Mounier odlučuje slijediti Istinu koja je veća od svih nedaća čovjekova života. Newman je bio spreman prihvatiti savjest kao pomoć u izgradnji istinskoga sebe, težio je vlastitoj izgradnji te je znao da će mu na tome putu jedino pomoći prava Istina koja se nalazi u njemu samome. Prihvaćanje kriterija društva, svijeta u kojem živi, gledao je kao okretanje protiv samoga sebe.²¹ O tome govori i Ratzinger kada Newmanovo stanje vjerovanja opisuje kao „pokoravanje nečemu što prepoznaje kao istinu, iznad vlastitih želja, odnosno čak i protiv vlastite osjećajnosti, prijateljskih veza te veza iz sličnih izvora”.²² Istina kojoj se Newman pokorava unatoč svim nedaćama koje život zadaje jest ona Istina koja nas je stvorila i stvara nas pozivajući nas da budemo što bliži njoj, što sličniji Istini koja je u nama.

Kada se uzme sve u obzir, za čovjeka je bitna sloboda kada je u pitanju djelovanje. U toj slobodi predajemo se Bogu koji je naša istina i koji nas vodi. No, kako postati bliži njoj, kako težiti izvornoj, dobroj Istini? O odnosu Boga i čovjeka u kontekstu savjesti najviše je raspravljao Pavao u svojim poslanicama.

¹⁸ J. RATZINGER, *O savjesti*, 35.

¹⁹ M. P. GALLAGHER, Egzistencijska nutrina. Newmanov put k vjeri, *Obnovljeni život*, 66. (2011), 4., 477.–487., ovdje 479.

²⁰ Vidi više u E. MOUNIER, *Pisma o boli. Pogled na misterij patnje*, Zagreb, 2006.

²¹ M. POLJAK, J. H. Newman – uloga sveučilišta u intelektualnom i moralnom razvoju čovjeka, *Diacovensia*, 25. (2017.), 4., 549.–565., ovdje 550.

²² J. RATZINGER, *O savjesti*, 36.

2.2. SV. PAVAO

U svojim poslanicama sv. Pavao naglašava tri elementa koja su bitna za odnos prema Bogu, ali i prema drugim ljudima koji nas okružuju, bili oni dio crkvene zajednice ili ne. Ta su tri elementa vjera, nada i ljubav. Po vjeri se odnos ostvaruje s našim Ocem te se time otvara put za nadu, ali isto tako prema vjeri prihvaćamo i život sukladan evanđelju koje nas poziva na suodnos sa svojom braćom. Nadalje, kada govori međusobnom odnosu kršćana, naglašava ljubav koja treba vladati među njima, ali je isto tako i ona povezana s vjerom.²³ Ratzinger navodi kako sva tri elementa svoje mjesto pronalaze u čovjeku, u kojemu, prema mišljenju sv. Pavla, nalazi se mjesto susreta s Bogom, prema kojemu težimo i koji je naš početak, ali i kraj.²⁴ Na tragu svega toga Pavao govori o savjesti.

Glavni problem u Korintu, na koji se i sam Pavao osvrće, jest žrtvovanje idolima i blagovanje mesa žrtvovanog idolima. Korinćani postavljaju Pavlu pitanje: Smije li se blagovati meso koje je žrtvano idolima?, ali isto tako traže njegov stav prema žrtvovanju koje je prihvaćeno te ustaljeno u društvu kao njihova tradicija.

„U pogledu mesa žrtvovana idolima, znamo, svi posjedujemo znanje. Ali znanje nadima, a ljubav izgrađuje. Ako tko misli da što zna, još ne zna kako treba znati. A ljubi li tko Boga, Bog ga poznaje.” (1 Kor 8, 1-3).

Za početak Pavao progovara o znanju. Naime, radi se o kršćanima koji na znanje gledaju kao jedini način da se njihova duša uzdigne do Boga. Glavni problem kod znanja njezino je prenamaglašavanje ističući da je za pravu spoznaju Boga potrebno ljubiti ga. Za Pavla spoznaja označava osobno prisanjanje uz Boga koje uključuje čitavog čovjeka, ali na koncu i zajedništvo s njime. Nadalje, spoznaja je usko povezana s vjerom iz koje smo pozvani naviještati sadržaj naše vjere, a to je utjelovljena Riječ po kojoj smo spašeni. Uz vjeru u povezanosti sa spoznajom stoji i ljubav. Sveti Pavao naglašava kako je sama spoznaja, odnosno znanje, ljubav koja nas oslobađa te nas okuplja u zajedništvo Crkve. Na tragu svega toga razlog Pavlova spominjanja vjere i ljubavi u kontekstu spoznaje, tj. znanja, jest prikazivanje savjesti koja bi bez problema mogla voditi čovjeka kroz život, posebno kada je u pitanju idolopoklonstvo.

²³ Usp. M. VIDOVIĆ, Ljubav – praktična norma vjere i savjesti kod Pavla, *Obnovljeni život*, 59. (2004.), 2., 171.–197., ovdje 171.

²⁴ J. RATZINGER, *O savjesti*, 80.

Međutim, ljudska savjest nije dovoljno jaka; njezina je nečistoća slabi i dovodi do pada u moralnome životu. Upravo iz jakosti i nejakosti Pavao donosi odgovor na pitanje blagovanja mesa koje je žrtvovano idolima. Za temelj se koristi ljubavlju iz koje će jaki kršćanin blagovati meso radi svojih prijatelja koji žive u poganstvu. Upravo prema Pavlovu mišljenju ljubav je ta koja oblikuje savjest.²⁵ Međutim, Pavao je svjestan kako ljudi djeluju po vanjštini, a ne po unutrašnjosti. Naime, u nama je urađena dobrota, Božji zakon koji nas navodi da činimo dobro, ali mi i dalje činimo zlo. Postavlja se pitanje: Zašto unatoč dobroti u nama činimo nešto što je protivno nama samima? Sveti Pavao razlikuje stadij nakane od stadija prakse. Iako mi želimo činiti dobro, učinimo upravo ono što ne želimo. Razlog je tomu naša grešnost. Unatoč dobroti koja je ugrađena u nas kao grešnici nismo sposobni tu dobrotu iskazati u praksi.

Grijech koji je u nama sprječava nas da ostvarujemo dobro na koje smo pozvani. Čovjek je sposoban spoznati zakon, ali sam nije sposoban ostvariti ga. Ostvarenje zakona, koji mu je dan, utkan u srce, može se dogoditi samo uz Božju pomoć ako mu dozvolimo.²⁶ Naime, radi se o slobodi koja nam je dana, u kojoj mi odlučujemo hoćemo li otvoriti srce jedinjoj Dobroti koja nas može povesti na put prema spasenju. Nadalje, savjest i spoznaja povezani su; savjest ne djeluje bez spoznaje istinske Dobrote.

Naposljetku, spoznaja se odvija, prema Pavlovu mišljenju, u trima koracima. Prvi je korak prvi naviještaj evanđelja, u kojem čovjek postaje svjestan samoga sebe.²⁷ Prvi korak obuhvaća naviještaj vjere koja nas je obratila i po kojoj smo otkrili sebe u svjetlu slike Božje:

„A ovo je naša slava: svjedočanstvo naše savjesti da smo u svijetu živjeli – osobito prema vama – u svetosti i iskrenosti Božjoj, ne u mudrosti tjelesnoj, nego u Božjoj milosti.” (2 Kor 1, 12).

Drugi i dugotrajniji korak jest formacija savjesti, ali kroz spoznaju.²⁸ U formaciji savjesti pomaže i zajednica koja nas okružuje, u koju smo uvedeni vjerom i krštenjem. To je zajednica koju je Krist osnovao na temelju apostola, a Pavao je još naziva i Tijelom Kristovim:

²⁵ Usp. M. VIDOVIĆ, *Ljubav – praktična norma vjere i savjesti kod Pavla*, 178.–181.

²⁶ Usp. E. MANICARDI, *Zakon, savjest i milost u naučavanju sv. Pavla (II). Legge, coscienza e grazia nell'insegnamento Paolino, Crkva u svijetu*, 28. (1993.), 2., 131.–142., ovdje 133.–135.

²⁷ *Isto*, 137.

²⁸ *Isto*, 138.

„Doista, kao što je tijelo jedno te ima mnogo udova, a svi udovi tijela iako mnogi, jedno su tijelo – tako i Krist.” (1 Kor 12, 12).

Treći korak obuhvaća savjest i ljubav, odnosno čovjekovo življenje života u dimenziji ljubavi, što, zapravo, znači živjeti svoj život po Duhu²⁹;

„...da se pravednost Zakona ispuni u nama koji ne živimo po tijelu nego po Duhu.” (Rim 8, 4).

Primjećujemo da je, prema Pavlovu mišljenju, bitan korak obraćenje srca. Na to nas je još i Krist pozivao tijekom svojeg javnog djelovanja na zemlji; potrebno je otvoriti svoje srce za Boga. Potrebno je obraćenje srca kao karta za Božje kraljevstvo u koje nas trojedini Bog želi uvesti.³⁰

„Obratite se i vjerujte evanđelju!” (Mk 1, 15).

Krist nas poziva ne samo na obraćenje nego i na vjeru. Pozvani smo vjerovati u radosnu vijest koju nam on naviješta. To obraćenje označava oslobođenje od grijeha, odbacivanje zla koje nas želi uništiti. Ono jest izbor za opredjeljenje za Boga i izbor za radost i ljubav koju nam Bog nudi. Na tome putu nasljedujemo Krista, ali na nama osobit način.³¹ Nama je ljudima gotovo nemoguće biti potpuno isti kao Krist. Ali je potrebno iskazati vjeru na svoj način, na način koji izražava tko smo mi kao Božji sinovi i kćeri. Odnosno, nasljedujući Krista, pokazujemo kakav smo odraz Božje slike koja se nalazi u nama.

Apostol Pavao opisuje put sazrijevanja vjernika od trenutka obraćenja preko rasta u okružju vjerske zajednice. Na tome putu prati ga Duh Sveti koji mu omogućava rast u ljubavi. Pavao kao obraćenik predstavlja primjer nama vjernicima kako se čovjekov život uz pomoć Boga može promijeniti. Nakon što je prestao proganjati kršćane, odlučio je živjeti vjeru koju su oni živjeli. Pavao odlučuje slijediti Boga i hoditi putom koji je Isus Krist utkao za sve nas. Počinje djelovati po zajednicama, izgrađivati svaku zajednicu na temeljima vjere koju nam je Krist dao. Na temeljima koje je Pavao izgradio za svaku zajednicu koju je posjetio i dandanas se Crkva izgrađuje, ponovno se vraća na pisma sv.

²⁹ *Isto*, 138.–139.

³⁰ I. FUČEK, Krist – konkretna norma morala, *Obnovljeni život*, 31. (1976.), 5., 421.–435., ovdje 425.

³¹ Usp. *isto*, 426.–430.

Pavla i iznova stalno obnavlja Crkvu koja postaje i ostaje učiteljica svima nama te autoritet u formiranju savjesti. Odnosno ona nas uči kako slušati Božji glas i kako dopustiti da nas on vodi.

3. Crkva kao učiteljica u formiranju savjesti

Crkva kao zajednica kršćana svoj temelj ima u Isusu Kristu. Još u svojim poslanicama, sv. Pavao navodi kako je ona Tijelo Kristovo. U tome kontekstu Krist je glava, a mi kršćani udovi smo toga Tijela (usp. Kol 1, 18). Svaki ud ima svoju funkciju, zadaću koju čini kako bi funkcionirala cijela zajednica, odnosno kako bi Tijelo funkcioniralo. U svemu tome pomaže nam Duh Sveti kao naš branitelj, ali i nit vodilja na putu prema Božjem kraljevstvu. Međutim, tijekom je svoje povijesti Crkva više puta pokazala kako je grešna.

Postavlja se pitanje: Je li ona takva dostojna u odgajanju i formiranju savjesti? Treba krenuti od samoga autoriteta Crkve koji se ostvaruje u samome poslanju Crkve u svijetu, ali potječe od Isusa Krista.

Autoritet Isusa Krista prenesen je na Crkvu preko Duha Svetoga te ide u korist čovjeku i njegovoj izgradnji.³² Nadalje, spomenuto je već da je Crkva poslana u svijet da propovijeda i da ga priprema za Božje kraljevstvo. Upravo zbog tog poslanja Crkva mora biti aktivna u svijetu, biti dio njega. Zbog svijeta ona mora stalno obnavljati svoj moral. Razlog tomu jest nesavršenost i grešnost nas ljudi, ali i vodstva čitave naše zajednica. Dokaz je tomu i povijest Crkve, koja ukazuje na brojne pogreške papa, biskupa i teologa, ali istovremeno pokazuje i snagu Crkve koju crpimo iz našega Izvora zbog kojeg ona i dandanas postoji. Crkva je u svojoj biti sveta, ali mi smo kršćani grešni.

Upravo je to govorio i Karl Rahner kada je rekao da je Crkva grešnika, ali je isto tako i sveta.³³ Na tragu toga Drugi vatikanski sabor naglašava istovremeno svetost Crkve, ali i potrebitost čišćenja.³⁴ Crkva kao zajednica vjernika ujedno je zajednica ljudi koja sama po sebi sadrži grešnike. Kao ljudi skloni smo činiti grijeh i takvi, kao krhka bića koja su grešna, činimo grešnu stranu Crkve o kojoj Rahner govori. Međutim, temelj je Crkve Krist, pravi Bog i pravi čovjek. On je glava Tijela kojemu svi pripadamo i pripada Bogu zbog čega možemo reći da je onda istovremeno i sveta. Yves Congar kaže:

„Sigurno je da se Crkva ne može smatrati u pravome smislu subjektom grijeha, to može biti samo pojedinac-osoba. Sigurno je i to da je Crkva po svojim formalnim

³² Usp. M. A. BEGIĆ, M. GOLEK, Savjest i autoritet, međuovisnost u moralnom odgoju pojedinca, *Služba Božja*, 57. (2017.), 1., 41.–64., ovdje 14.

³³ Usp. L. MARKEŠIĆ, *Crkva Božja*, Sarajevo, 2005., str. 211.

³⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21. X. 1964.)* (= LG), br. 8.

konstitutivnim principima posve čista. Ali, je li to dovoljno promatrati je u njezinim formalnim principima? Ona je konkretna povijesna stvarnost; njoj pripadaju ljudi, i oni su grešnici, duhovno slijepi i teški, u svakome slučaju nesavršeni.”³⁵

U kontekstu Congarova promišljanja zaključujemo kako grešnost u Crkvi dolazi od nas ljudi jer smo nesavršeni. Kao nesavršena bića skloni smo činiti pogreške koje će u nekim slučajevima izazvati posljedice za čitavu zajednicu. Međutim, takva zajednica nije u cijelosti oštećena zbog pogrešaka. Pogreške mogu učiniti pojedinci, može učiniti skupina ljudi, ali te pogreške usmjeravaju čitavu zajednicu prema jednoj lekciji koja nas pak tjera k poboljšanju. Crkva priznaje svoje grijehe, prepoznaje pogreške i uči iz njih. To možemo prepoznati i u govoru Ivana Pavla II. koji se 1995. godine osvrnuo na dostojanstvo žena te iznio ispriku zbog svega što su žene pretrpjele od Crkve tijekom povijesti.³⁶

Na tragu toga Ratzinger naglašava kako Crkva nije mjesto u kojem vlada savršeni moral, ali, s druge strane, mora obnoviti moral kako bi bila oslonac čovječanstvu u vrijeme kriza koje zahvaćaju čovjeka kao osobu. Glavnu zadaću u tome imaju biskupi i teolozi, ali i čitav Božji narod. Kao početni korak uzima se donošenje pravilnih moralnih prosudbi, no postavlja se pitanje: Kako? Ratzinger donosi četiri izvora moralne spoznaje: svođenje na objektivnost, subjektivnost i savjest, Božja volja i njegova objava te zajednica kao izvor morala.

U prvome koraku radi se o stvarnosti u koju je uronjen čovjek i njegovu odnosu prema njoj. Svatko od nas ima planove koji se tiču naše budućnosti, nešto što bismo htjeli ostvariti u našem životu. No kakvi su naši planovi na području morala? Čovjek ne može sve isplanirati unaprijed i točno odrediti kako će život teći. Ako je život nepredvidiv, a jest, kako će čovjek znati spoznati što je dobro u životu, a što ne? Kojim putem hoditi prema Božjem kraljevstvu? Moramo biti svjesni da ne možemo sve u životu nadzirati i predvidjeti. Ne možemo se naučiti živjeti po obrascu koji vrijedi za čitavo čovječanstvo. Svatko od nas individualno mora isključiti samoga sebe radi zajedništva s Bogom. Potrebno je ubiti vlastito čovječstvo radi povratka Ocu. Drugi korak obuhvaća samu savjest, odnosno mogućnost slobodnoga odabira između dobra i zla. U drugome koraku Ratzinger naglašava subjektivnost naše savjesti. Naša savjest prikaz je našega karaktera i

³⁵ L. MARKEŠIĆ, *Crkva Božja*, Sarajevo, 2005., 211.

³⁶ *Pismo pape Ivana Pavla II. ženama*. Dostupno na mrežnoj adresi <https://hkm.hr/vijesti/vatikan/pismo-pape-ivana-pavla-ii-zenama/> (pristupljeno 15. svibnja 2023.).

s osobnoga gledišta možemo donijeti mišljenje o određenoj tematici koja pogađa Crkvu. Time se želi reći kako je sam pojedinac sposoban donijeti odluku između dobra i zla i raspoznati što je dobro, a što loše. Treći je korak Bog, njegova volja. U tome koraku dolazi do težnje za poklapanjem naše i Božje volje. Savjest nam pomaže da mi svoju volju uskladimo s Božjom voljom. Bog nam daruje zapovijedi, norme koje slijedimo kako bi nam pomogle u tome usklađivanju. Isto tako, te zapovijedi, norme, pomažu nam ostvariti znanje o našim ciljevima i još više pomažu nam raspoznati Božju volju. I zadnji je korak mudrost tradicije, a ona podrazumijeva povijest Božjega naroda kao svojevrsnu učiteljicu za buduće naraštaje. Crkva ima dugu tradiciju koja se temelji na Božjoj objavi i takva ona ostaje u dubokoj povezanosti s njom. Ta nas tradicija uči i opominje o našem usmjerenju, o tome kome mi težimo i prema kome nas naš put vodi. Upravo nam ta tradicija uz zapovijedi pomaže uskladiti našu volju s Božjom voljom i tako nas više približiti njemu.³⁷

Pojedinac u svijetu, bio vjernik ili ne, ostvaruje sebe u društvu. Za vjernika njegovo ostvarenje tiče se zajednice u kojoj obitava. U našem je slučaju ta zajednica Crkva. Vjernik sebe ostvaruje na individualnoj razini, ali i na razini kolektiva. Njegovo ostvarenje kreće od njega samoga; postaje svjestan samoga sebe, odriče se staroga sebe radi novoga koji će se roditi u Kristu. Slijedi savjest koja mu pomaže izabrati između dobra i zla i koja mu pomaže slijediti Božju volju. Isto tako, u svakom koraku koje je naveo Ratzinger, čovjek nije sam. On sebe ostvaruje uz pomoć zajednice, uz pomoć Crkve. Crkva je ta koja prati čovjeka u svakom njegovu stadiju života i podsjeća ga na tradiciju koja je dio zajednice i koja zajednicu podsjeća na cilj, a to je Božje kraljevstvo.

Crkva, svjesna svoje grešnosti, teži trajnome obnavljanju, uči iz svoje prošlosti radi bolje budućnosti. Upravo se zbog toga može reći kako je unatoč svojim manama i zbog svetosti koja proizlazi od Gospodina, koji jest svetost, dostojna za moralni odgoj svakoga kršćanina. Ratzinger zaključuje kako je zbog Gospodina, koji joj je izvor, prvenstveni čimbenik u oblikovanju savjesti.³⁸ Upravo ta Crkva postavljena je za autoritet u kršćanskome društvu. Sam autoritet kao pojam označava unaprjeđenje.³⁹ U kontekstu toga Crkva ima zadaću pomaganja čovjeku u njegovu unaprjeđenju, tj. u unaprjeđenju njegove savjesti.

³⁷ Usp. J. RATZINGER, *O savjesti*, 59.–73.

³⁸ Usp. *isto*, 81.

³⁹ Usp. M. SRAKIĆ, Savjest i autoritet u Crkvi, *Bogoslovska smotra*, 47. (1977.), 2.–3., 233.–253., ovdje 235.

Već je spomenuto kako se autoritet Crkve temelji na Isusu Kristu i Duhu Svetome, no ono se ne izjednačava. Autoritet Crkve više je sakramentalne dimenzije, te ga vjernici prihvaćaju vjerom. Sam crkveni autoritet nije nepogrešiv. Razlog tomu jesu ljudi. Jer je crkvena zajednica sastavljena od grešnih ljudi. Neovisno na kojem položaju bili, svatko može pogriješiti, tj. zatvoriti se Istini prema kojoj svi težimo. Međutim, unatoč svojoj zabludivosti ona i dalje ostaje najbolje rješenje kada je u pitanju formiranje savjest. Svako se od nas ponekad u životu izgubi na putu i upravo u tim situacijama dolazi Crkva kao pravo rješenje za izlazak iz takvih situacija. Ona je ta koja može ponuditi istinsku ljubav. Ona je ta koja ti ponizno prilazi, vodi te u ljubavi, pokazuje što je ljubav. Njezin je izvor Ljubav i to je ono što nam ona pokazuje kako bi nas izvela iz napasti, kako bi nam prosvijetlila put i pomogla nam oslušivati glas koji je u nama.

Isus Krist šalje nam Duha Svetoga kako bi nas vodio, šalje Crkvi Duha branitelja, kojega smo pozvani oslušivati, jer je upravo on taj koji nas vodi prema Istini, koji nam pomaže da se što više približimo našem Ocu i postanemo što sličniji slici koja je uresana u nama samima. Nadalje, Crkva kao autoritet ne narušava čovjekovu slobodu; čovjek ima slobodu u fizičkome smislu. To znači da se on može slobodno odlučiti za izvršavanje nekoga čina, ali ta njegova sloboda nije apsolutna, ograničena je jer je on povijesno, ograničeno biće. Crkva pomaže u razjašnjenju te teži da se čovjekova odluka slaže s redom prema kojem ciljamo. Radi se o moralnoj slobodi koju ne možemo posjedovati ako ne donosimo slobodno odluke o dobru i zlu.⁴⁰

Naposljetku, Crkva predstavlja autoritet koji nam pomaže otkriti i oslušivati Božji glas u našim srcima. S pomoću nje i unutar zajednice izgrađujemo sebe kao vjernika i putnika koji putuje Božjim putovima. Uz pomoć crkvene tradicije i zajednice oblikujemo se kao osobe i kao vjernici. Ratzinger spominje zajednicu kao bitan element koji nam pomaže spoznati pravila, odnosno norme, po kojima smo pozvani živjeti jer unutar zajednice mi izgrađujemo ne samo sebe nego i vlastitu savjest.

⁴⁰ Usp. *isto*, 238.–241.

4. Nepovredivost života: izdvojeno pitanje savjesti

Nepovredivost čovjekova života od samoga začeca jedna je od glavnih tema današnjice. Mnogi postavljaju pitanje potrebe djeteta u određenome životnome razdoblju. No jesmo li mi ti koji trebaju odlučiti tko će živjeti, a tko umrijeti? Takvu odluku preuzeo je većinski dio današnjega društva. Njihova odluka temelji se na savjesti, nema prisile. Tko odluči pobaciti, ima potporu države.⁴¹ U suvremenome svijetu dolazi do sukoba Božjega zakona i zakona koji nalaže država. Prema Katekizmu Katoličke Crkve savjest je „sud razuma po kojem ljudska osoba prepoznaje ćudorednu kakvoću nekog konkretnog čina što ga kani izvršiti, što ga vrši ili ga je već izvršila.”⁴²

Vrlo često čujemo kako se žene brane govoreći da je u pitanju njihovo tijelo, te kako zbog toga imaju pravo donositi odluke koje se odnose na njihovo tijelo. Međutim, sam taj razlog nije dostatan za određivanje kakvoće čina te donošenja odluke. Takav razlog odnosi se na ženino tijelo, ali, kada gledamo da se radi o tijelu tek začetoga djeteta, možemo zaključiti da se ne radi o našem tijelu, nego o tijelu, o osobi za koju smo dobili zadaću brinuti se. Nadalje, u odluci pobačaja ne sudjeluje sama žena; u većini slučajeva žena odlazi liječnicima na savjetovanje o toj temi. U medicini liječnici imaju pravo na donošenje odluka na temelju savjesti. Ženevska deklaracija navodi i traži od medicinskih djelatnika da poštuju ljudski život od samoga začeca, da poštuju dostojanstvo svake osobe te da nikoga ne diskriminiraju.⁴³ U Kodeksu medicinske etike možemo pronaći da liječnik može donositi odluke na temelju savjesti ako njegova odluka neće imati trajne posljedice na život pacijenata, ali isto tako sam pacijent mora unaprijed biti upoznat s odlukom liječnika.⁴⁴

Unatoč brojnim dokumentima koji omogućavaju da se medicinski djelatnici opredijele u odluci prema savjesti možemo uvidjeti kako i dalje u društvu vlada pravilo „čuvanja dostojanstva osobe”, ali to se pravilo upotrebljava za vlastite svrhe. Time osobe teže čuvanju vlastitoga dostojanstva u društvu u kojem žive, dok dostojanstvo tek nerođenoga djeteta pada u drugi plan, odnosno u zaborav. Papa Benedikt XVI. ističe kako osoba, gubeći poštovanje prema ljudskome životu, gubi vlastiti identitet.⁴⁵ U društvu se

⁴¹ Usp. J. RATZINGER, *Kršćanstvo i kriza kultura*, Split, 2008., 45.

⁴² S. VULETIĆ, Savjest kao Božji dar čovjeku u kontekstu kulture života, *Diacovensia*, 27. (2019.), 4., 589.–613., ovdje 597.

⁴³ Usp. *isto*, ovdje 601.–602.

⁴⁴ Usp. Kodeks medicinske etike i deontologije. Dostupno na mrežnoj adresi <https://www.hlk.hr/EasyEdit/UserFiles/3-kodeks-medicinske-etike-i-deontologije-procisceni-tekst.pdf>. čl. 2., br. 15. (pristupljeno 11. 5. 2021.).

⁴⁵ Usp. J. RATZINGER, *Kršćanstvo i kriza kultura*, Split, 2008., 47.

ostvarujemo, u međusobnoj komunikaciji ostvarujemo sebe kao osobu – isto je tako i u obitelji. U obitelji gradimo sebe, svoj karakter, postavljamo temelje za daljnji život. Upravo roditelji imaju zadaću brinuti se o djetetu, posebnu zadaću u kojoj moraju čuvati dostojanstvo, štiti dostojanstvo vlastitoga djeteta. Pobačaj u tome slučaju predstavlja pobačaj u brizi za ljudski život koji im je darovan pozivajući se na tzv. pravo donošenja odluke o vlastitome tijelu. Postavlja se pitanje odnosa prava i savjesti. Mnogi se pozivaju da imaju pravo na život, pravo da od svojega tijela rade što god hoće. No, gledajući prema savjesti, jesu li sve odluke, koje proizlaze iz prava, u poklapanju sa savješću, odnosno jesu li moralne? Za zdravu savjest karakteristično je da se čini dobro, a zlo izbjegava. No i sama savjest zna ponekad zakazati. Potrebno je naglasiti kako u donošenju odluka ne sudjeluje samo naša savjest, već je potrebno i naše sudjelovanje.

Upravo nas zato Krist poziva da pripazimo na svjetlost koja je u nama da ne postane tama.⁴⁶ Također, Ratzinger naglašava važnost Crkve u samome odgoju savjesti, ali i u društvu općenito, posebice kada je u pitanju čovjek i njegovo dostojanstvo, navodeći da Crkva ima posebnu ulogu u skrbi čovjeka. Kad bi izdala svoju dužnost, odrekla bi se skrbništva oko bića, ali i njegove moralne poruke. Nadalje, Ratzinger ističe opasnost subjektivne savjesti, koja u pitanju pobačaja posebno predstavlja problem te potiče na izlazak iz nas samih radi drugih.⁴⁷ U nastavku naglašava *anamnesis*, odnosno otvorenost prema istini. Bog nas stvara, daje nam zadatak da stvaramo po svijetu, postavlja nas kao sustvaratelje u svijetu dajući nam misiju da nastavimo njegovo stvaranje.

Naposljetku, stvaranje se odnosi na svijet koji nas okružuje, ali i ljude koji su oko nas. Time smo dobili zadaću napučivanja svijeta. U tome kontekstu pozvani smo na stvaranje naroda, a ne na razaranje koje činimo pobačajem. *Anamnesis*, odnosno spomen, ostvaruje se u dijalogu izvana i iznutra, u susretu s Kristom, ali i sa svijetom. U kontekstu ostvarenja dijaloga najviše nam pomaže zajednica u kojoj živimo i djelujemo te uz koju odrastamo.

⁴⁶ Usp. M. A. BEGIĆ, M. GOLEK, Savjest i autoritet, međuovisnost u moralnom odgoju pojedinca, *Služba Božja*, 57. (2017.), 1., 41.–64., ovdje 48.–49.

⁴⁷ Usp. J. RATZINGER, *O savjesti*, 12.

5. Izgradnja savjesti unutar zajednice

Stvarajući čovjeka, Bog iz svoje ljubavi daruje čovjeku slobodu. Sloboda je jedna od karakteristika koje krase čovjeka, ali ga istovremeno čini i drukčijim od ostalih živih bića. Sloboda je ispunjena dobrotom i pravom, ali također i savješću. S pomoću nje uviđa temeljnu vrednotu svakoga čovjeka i potiče na poštovanje tuđe slobode.⁴⁸ Međutim, danas u društvu vlada posebno sebeljublje, težnja za ostvarivanjem materijalnih vrijednosti po cijeni drugoga. Narušavanje slobode napretka drugoga zbog vlastitih ciljeva. Čovjek je u zajednici okružen ljudima koji su različiti kao i njihovi ciljevi u životu. Svatko se za nešto bori i svatko teži nekome ostvarenju. Ta ostvarenja znaju biti ponekad loša, ponekad su sama sredstva kojima ostvarujemo cilj loša, a, s druge strane, naši ciljevi znaju biti pozitivni. Postavlja se pitanje: Kako osoba razvija svoju savjest u okruženju različitih ljudi, u okruženju zajednice?

Današnja zajednica izgrađuje se na temeljima prošlosti, ali živi za budućnost. Na temelju prošlih generacija, na njihovim iskustvima, današnja generacija gradi svoj moral, ali ga i dopunjuje svojim iskustvima te prenosi na daljnje generacije. Živeći u zajednici, osoba prisvaja određene vrijednosti. Do opasnosti može doći kada osoba uzme za mjerilo moralnosti sebe ili pak neku drugu osobu te djeluje po njoj. U kršćanstvu je čovjeku mjerilo Bog kojem težimo i koji nas vodi prema sebi.⁴⁹ Unutar zajednice također treba uzeti u obzir naše ponašanje prema drugima. Naime, Ratzinger naglašava kako je bitno izići iz sebe radi drugih. Izići iz sebe kako bismo mi mogli živjeti slobodu, ali isto tako dati prostora drugima da djeluju. Upravo u samome društvu dolazi do istinske izgradnje nas samih. Naše loše odluke donose i određene posljedice koje moramo biti spremni prihvatiti. Možemo se osvrnuti i na milosrdnog Samarijanca:

„Ali hoteći se opravdati, reče on Isusu: »A tko je moj bližnji?« Isus prihvati i reče: »Čovjek neki silazio iz Jeruzalema u Jerihon. Upao među razbojnice koji ga svukoše i izraniše pa odoše ostavivši ga polumrtva. Slučajno je onim putem silazio neki svećenik, vidje ga i zaobiđe. A tako i levit: prolazeći onuda, vidje ga i zaobiđe. Neki Samarijanac putujući dođe do njega, vidje ga, sažali se pa mu pristupi i povije rane zalivši ih uljem i vinom. Zatim ga posadi na svoje živinče, odvede ga u gostinjac i pobrinu se za nj.

⁴⁸ Usp. J. RATZINGER, *O relativizmu i vrednotama*, Split, 2009., 11.

⁴⁹ Usp. J. RATZINGER, *O savjesti*, 69.–71.

Sutradan izvadi dva denara, dade ih gostioničaru i reče: ‘Pobrini se za njega. Ako što više potrošiš isplatit ću ti kad se budem vraćao.’» (Lk 10, 29-35).

Po primjeru milosrdnog Samarijanca pozvani smo izići iz sebe, pogledati drugoga koji je u potrebi i pomoći mu. Krist nas poziva da ljubimo jedni druge i da prijateljujemo s drugima. Milosrdni Samarijanac upravo to čini. On odvaja dio svojega vremena, svoje brige stavlja po strani i ide ususret onome kome je pomoć potrebna. Vrlo smo često u životu zaokupljeni vlastitim brigama smatrajući da nema većih briga od naših. U takvom se razmišljanju gubimo, ne vidimo nikoga oko sebe, a s vremenom više ni sebe ne vidimo. Primjećujemo samo materijalne brige koje nas uvode u kolotečinu iz koje teško izlazimo. Takav nas život usamljuje, zatvaramo se u sebe. Više ne težimo nebeskom kraljevstvu, već se zatvaramo u zemaljsko kraljevstvo koje nas čini robovima, a pozvani smo da budemo više od toga. Kako bismo postignuli nešto više, potrebno je izići iz sebe, slijediti Krista koji nas poziva da pogledamo druge i da zajedno s njima hodimo.

Kako bismo uspjeli izići iz sebe i ući u prijateljevanje s drugima, potrebno je slušati Božji glas koji nas poziva na ljubav. Ratzinger navodi: „Mjerom kojom mjerite, vama će se mjeriti”.⁵⁰ Gledajući u kontekstu savjesti, kada bi nam savjest bila pravilno odgojena, kada bi nam jedini zakon bio Božji zakon, po kojem bismo se ravnali, do negativnih posljedica ne bi ni došlo. Savjest koja je pravilno odgojena sposobna je za sprječavanje zla u nama samima, ali i samim time u društvu. Time ne bismo narušavali dostojanstvo drugih niti bismo bili okrenuti prema samome sebi, nego bismo bili okrenuti prema našim bližnjima, ali i prema Bogu. Glavni je problem koji vlada u društvu osuđivanje. Mnogi će živjeti u zabludi kako savjest slabi kod ljudi koji napreduju u životu. Penjanjem po društvenoj ljestvici čovjek postaje manjim čovjekom. Ali nije u pitanju društvo ni položaj osobe u društvu što prijeći njegovoj savjesti da djeluje u njemu. Samo oboljenje duše ne događa se samo političarima ili drugim osobama koje imaju važan status u društvu. Takvo oboljenje može se dogoditi svakoj osobi neovisno na kojem je položaju u društvu. U situacijama kada se oglušimo na glas savjesti, radi se o okretanju protiv samoga sebe. Osoba se zatvara u sebe samoga. Više osoba nije spremna biti otvorena Istini koja se nalazi u njoj. Ne radi se o društvenome statusu koji onemogućava otvaranje samome sebi. Radi se o strahu ili zabludi u kojoj osoba živi tijekom svojega života. Čovjek može biti odgojen na pogrešnim temeljima, u pogrešnim uvjerenjima. Spremnost osobe da se otvori

⁵⁰ Usp. J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, 54.–56.

široj slici koju svijet, ali i vjera, nudi oslobađa osobu i okreće je prema istini, dobroti, nadi, ljubavi. Ponekad običan čin ljubavi može pokazati osobi da postoje vrednote koje ruše zidove straha koji nas zatvaraju. Strah o nepripadanju društvu, strah od neprihvatanja u društvu ili obitelji javlja se kod svakoga.

Takva zajednica pruža nam određenu dozu sigurnosti i pripadnosti. Zajednica je i naša obitelj. Ona nam pruža sigurnost, ljubav, pripadnost, ali nas isto tako i odgaja. Obitelj je prva stanica u našem životu koja nas vodi i oblikuje. Ona bitno utječe na naš razvoj, ali isto tako i na formaciju naše savjesti. Kršćanska obitelj koja je ispunjena vrednota uvelike doprinosi odgoju djeteta.⁵¹ Osoba u takvoj obitelji poprima obrise kvalitetnog kršćanskog života i na takav način formira se za nasljedovanje Krista.

Nadalje, postoje ljudi koji jesu na visokim pozicijama i egoistični, što im onemogućava da djeluje po glasu koji progovara u njima, ali taj egoizam ne javlja se samo odjednom, preko noći, kod čovjeka. Egoizam je nešto što se razvija tijekom cijeloga života i vodi čovjeka do ostvarenja u društvu. Ali isti taj egoizam onemogućava ili pak otežava formaciju savjesti kod osobe. Istina je prisutna tijekom cijeloga čovjekova života, a na njemu je kada će se otvoriti toj Istini. Čovjek teži prema njoj bio on toga svjestan ili ne. Put prema Istini nije lagan. Ključan je trenutak u otvaranju prema Istini poniznost, da je priznamo i učinimo mjerilom svog života.⁵² Čisti dokaz otvaranju osobe Istini, osobe koja je na visokim društvenim pozicijama, jest i sv. Pavao.

Pavao je ponizno prihvatio poziv koji mu Bog šalje, prihvaća obraćenje koje mu Bog nudi te djeluje u njegovo ime. Visokoobrazovan čovjek, koji je živio u uvjerenju da kršćane treba proganjati, da su oni protivnici društva, ponizno prihvaća slobodu koja mu se nudi, prihvaća Istinu koja ga poziva da bude dio nečega većeg od praznovjernih uvjerenja u kojima je živio. Upravo Pavao razbija teorije o nemogućnosti obraćenja osoba koje su na pogrešnome putu, razbija sliku kako ćudoređe i osoba na visokim društvenim pozicijama ne mogu biti usko povezane. Kao i Pavao svi smo mi pozvani ići Božjim putem i dopustiti Bogu da se nastani u naša srca. No postavljaju se pitanja: Kamo taj put vodi? Koji je glavni cilj toga puta?

Naposljetku, Ratzinger nas upozorava na naš odnos prema drugima, odnosno bližnjima. Upozorava nas na opasnost koja nam prijeti, a to je zatvaranje u samoga sebe, zanemarivanje bližnjega. Pozvani smo da kao milosrdni Samarijanac otvorimo oči i

⁵¹ Usp. S. ČOVO, Obitelj kao osnovna stranica Crkve, *Služba Božja*, 19. (1979.), 2., 117.–130., ovdje 118.

⁵² BENEDIKT XVI., *Svjetlo svijeta. Papa, Crkva i znakovi vremena. Razgovor s Peterom Seewaldom*, Split, 2010., 68.

pogledamo svijet oko sebe. Pozvani smo da iziđemo iz konformizma i iziđemo u svijet, djelujemo u svijetu. Jedino tako pokazujemo da istinski nasljedujemo našega Učitelja koji nas je naučio kako istinski ljubiti bližnjeg svoga. Na tome putu potpora nam je obitelj koja nas je od našega rođenja spremala za taj zadatak. Sprema nas je za put koji će nas dovesti do nebeskog Nazareta kamo svi i idemo i kamo nas glas našega Oca poziva da idemo.

6. Put do zajedništva s Bogom

Kako bismo uspjeli slijediti Božji glas, glas savjesti koji nas vodi Kristovim putovima, potrebna su nam različita „sredstva” koja će nam pomoći nadići svaku zapreku na tome putu. To su ljubav i vjera. Ljubav kao izvor iz kojeg crpimo snagu, a vjera kao ustrajnost za nastavljanje dalje. Uz vjeru se i ljubav vjernik lakše predaje glasu koji mu šapće iz dubine njegove duše i zove ga da ga slijedi. Uz ta se dva elementa čovjek lakše predaje misteriju koji ga poziva u kraljevstvo.

6.1. BOŽJA LJUBAV KAO IZVOR ŽIVOTA

Papa Benedikt XVI. u svojoj knjizi *Ljubav koja spašava* navodi Božju ljubav kao istinski cilj koji započinje otvaranjem duše.⁵³ Možemo reći u kontekstu svega do sada rečenog kako Bog izabire čovjeka, biće koje je Božja slika, nastanjuje se u njegovo srce kako bi ga sebi približio i uveo u zajedništvo. Taj put započinje Božjim objavljivanjem čovjeku, čovjekovim slobodnim otvaranjem Božjoj inicijativi ili pak zatvaranjem i na kraju čovjekovim potpunim predanjem Bogu i njegovu planu. Čovjek u vlastitoj, potpunoj slobodi dopušta Bogu da se nastani u njegovo srce, dopušta da ga Božji glas vodi u njegovu životu. Razlog Božje inicijative, temelj i cilj čovjekova života jest ljubav. Međutim, ponekad je čovjeku ta ljubav nejasna ili pak teška shvatiti i slijediti.

Vrlo često čovjek pokušava shvatiti Boga, ljubav koju Bog nudi čovjeku, ljubav kojom ljubi čovjeka i poziva čovjeka da ljubi njega i svojega bližnjega, međutim, takva ljubav toliko je uzvišena i običnome čovjeku teška ostvariti. Ratzinger iznosi kako ostvarivati takvu uzvišenu ljubav; ističe važnost poniznosti koju je Bog iskazao kada se utjelovio i postao čovjekom. Bog se spušta na zemlju, na čovjekovu razinu, kako bi čovjeka uzdignuo, postaje djetetom i poziva nas na poniznost u kojoj pristupamo drugima i čitavoj zajednici. Samo u poniznosti možemo shvatiti istinsku ljubav kojoj nas Bog želi privesti. Božje se poniznosti najbolje prisjećamo tijekom slavljenja Božića, kada se spominjemo trenutka rađanja djeteta koje je došlo spasiti ovaj svijet i privesti u zajedništvo s Bogom. Nema veće ljubavi nego Božje ljubavi, koja se kroz dijete iskazuje čitavome narodu radi naroda. Uroniti u Božju ljubav znači biti toliko ponizan i predan

⁵³ Usp. J. RATZINGER, *Ljubav koja spašava*, Split, 2020., 13.

Božjem djelovanju radi drugoga. U predanju Bogu i predanju drugome čovjek istinski ostvaruje Božju sliku koja je utisnuta u svima nama.

Nadalje, kao vrhunac predanja Božjoj ljubavi Kristova je molitva u Getsemanskom vrtu, gdje se Isus u potpunosti predaje Božjoj volji, a svoju volju stavlja po strani. Ratzinger to najviše stavlja u suodnos sa ženom, koja je osjećala da se kraj njezina života približava i u tome trenutku predaje se u cijelosti Bogu i njegovoj volji. Isus Krist osjećao je da se trenutak približio, moli svoga Oca da bude njegova volja. I Krist i žena savršeni su prikaz potpunog predanja Bogu; svoj život predaju u Božje ruke, predaju ga Bogu da on upravlja njima i njihovim životima. U kontekstu Kristove patnje, smrti i uskrsnuća uviđamo najveću ljubav na koju smo svi pozvani ugledati se. Kristove se ljubavi najviše spominjemo u sakramentu euharistije i pozvani smo ne zaboraviti je.⁵⁴ Pozvani smo i mi sami iskazivati ljubav prema drugima, pa i prema Bogu. Radi se o ljubavi koja u sebi nosi predanju drugome i za drugoga. Radi se o isključivanju vlastitoga egoizma, okretanju prema drugome.

Ljubav je nemoguće ostvariti ako smo zatvoreni u sebe i vlastite želje. S takvim stavom ne ostavljamo prostora ni za drugoga ni za Boga. Današnji čovjek vođen je materijalnim; teži ostvarenju materijalne ljubavi ili pak ljubavi koja ne donosi sreću, koja je prolazna i razarajuća. Prava ljubav, koju nam Bog po Kristu pokazuje, vječna je, vodi prema zajedništvu, u službi je čovjeku. Još je tijekom povijesti čovjek poznao brojne vrste ljubavi.

Clive Staples Lewis prepoznaje četiri vrste: privrženost, prijateljstvo, zaljubljenost i milosrdna ljubav. Prema Lewisovu mišljenju privrženost je najponiznija vrsta ljubavi koja može predstavljati nešto zajedničko životinjama i ljudima. Ona je priprosta ljubav koja iskazuje navezanost prema drugoj osobi. Predstavlja određeni temelj na koji se nadograđuju ostale vrste ljubavi. Privrženost omogućuje stvaranje određene sklonosti ne samo prema drugim ljudima nego i prema predmetima i svijetu koji nas okružuje.⁵⁵ Nadalje, ta vrsta naklonosti obuhvaća razne osjećaje koje muškarac i žena imaju jedno prema drugome. Uz same osjećaje potrebno je spomenuti i spolne nagone. Jedna i druga osoba ne samo da gaje određene osjećaje već među njima vlada strast koja ih još više privlači.⁵⁶ Možemo zaključiti kako je privrženost karakteristična za svaku osobu. Ona nas povezuje s čitavim svijetom, spaja nas s ljudima koji su nam ili slični ili različiti od nas

⁵⁴ Usp. *isto*, 36.–59.

⁵⁵ Usp. C. S. LEWIS, *Četiri ljubavi*, Split, 2012., 43.–72.

⁵⁶ Usp. K. WOJTYŁA, *Ljubav i odgovornost*, Split, 2009., 68.–70.

samih. Ona je nit koja se provlači kroz čitavog čovjeka u prijateljstvu, zaljubljenosti i milosrdnoj ljubavi.

Kada je riječ o prijateljstvu, radi se o jednoj vrsti ljubavi o kojoj su pisane brojne hvale. Ono se smatralo jednom od uzvišenijih ljubavi koja nije uključivala ljubomoru. Ako se nekome društvu priključi još jedan prijatelj, to se smatra srećom i osoba je dobro došla. Međutim, ako dođe do gubitka toga prijatelja, taj gubitak utječe na svaku osobu u društvu. Time se želi reći kako prijateljstvo ima određeni učinak na osobu. Radi se o tome da druga osoba postane dio tebe. Javlja se određena bliskost među osobama koja se temelji na sličnosti koja ih pak povezuje i čini ih jednom malo zajednicom. Te osobe postaju kao jedan čopor koji povezuju zajednički interesi, mišljenja. Iako imaju određene sličnosti koje ih povezuju, potrebno je spomenuti da su i različitosti isto karakteristične za prijateljstva. No te različitosti ne dovode do destruktivnosti prijateljstva, već ih povezuju jer ukazuju na poštovanje i uzajamnost koja vlada među prijateljima.⁵⁷ Prijateljstvo se ostvaruje kada pronađemo osobu koja je toliko slična nama i našim razmišljanjima da osjećamo kao da smo našli drugog „ja”.⁵⁸ U takvim situacijama imamo osjećaj kao da smo našli osobu za koju imamo osjećaj da je poznajemo čitav život. Prijateljstvo je na neki način idealna ljubav koja nas izgrađuje unutar društva i čini nas dijelom zajednice. Kao svojevrsan zaključak potrebno je naglasiti kako su prijateljstva u današnjem svijetu vrlo česta i poželjna. Čovjek je osoba kojoj su potrebni drugi, okreće se prema drugome, ali njihova se povezanost ne temelji na biologiji. Radi se o ljubavi među osobama koje su povezane i čine zajednicu prožetu poštovanjem i iskrenošću.

Zaljubljenost ili eros osjećaj je koji se javlja kod muške ili ženske osobe te zaokuplja njezine / njegove misli. Osoba ne mora nužno osjećati žudnju prema drugoj osobi samo na fizičkoj razini. U većini slučajeva zaljubljenosti čovjeka privlači osoba suprotnoga spola zbog određenih karakteristika koje osoba sadrži. Taj se osjećaj može iskazivati u seksualnim aktivnostima, ali ne mora jer se javlja i prije negoli osoba stupi u odnose s drugom osobom. Radi se o želji za nekom osobom u koju će biti zaljubljen, osobu koja će za njega predstavljati ljubljenu osobu, a ne objekt koji će zadovoljiti potrebe. Između dviju osoba javlja se drama dokazivanja i predstavljanja. U prijateljstvu se radi o predstavljanju samoga sebe i približavanju ljudi sa sličnim karakteristikama. No kod zaljubljenika se radi o prikazivanju sebe samoga pred drugima u što boljem svjetlu kako bi zadivio drugu osobu.

⁵⁷ Usp. C. S. LEWIS, *Četiri ljubavi*, 73.–85.

⁵⁸ Usp. K. WOJTYŁA, *Ljubav i odgovornost*, 86.

Radi se o jednoj igri između muškarca i žene koja se ne odvija brzo i lagano. Zaljubljenost je na neki način usko povezana s pojmom *simpatija*. On uključuje određenu afektivnu povezanost osoba i kao zaljubljenost stječe se iskustvom.⁵⁹ Osobe se postupno upoznaju, prvi im je cilj izazvati svidanje i prihvaćanje. Nadalje, kako osobe postupno ulaze u proces otkrivanja sebe drugome, javljaju se pitanja: Je li spremna pokazati i mane i vrline? Je li spremna prihvatiti te dobre i loše strane? Zaljubljenici postupno uče prihvaćati osobu onakvu kakva ona stvarno jest u cijelosti. Istinska, prava ljubav teži prema istini koju osoba sadrži.⁶⁰ Odnosno u ljubavi je potrebno osobu prihvatiti u njezinoj potpunoj istini, prihvatiti je kao osobu koja ima dobre i loše strane, truditi se ne mijenjati osobu prema svojem mjerilu, nego učiti biti s njom u svakoj savršenosti i nesavršenosti koju život donosi. No potrebno je naglasiti da istinska ljubav ne znači zanemarivati i osobine koje štete našim dragima. Ljubiti osobu bezuvjetno pravi je put ljubavi, ali isto je tako ljubiti čin koji nas čini boljim radi drugoga, čin koji radi u korist usavršavanja nas samih, ali i našega odnosa s drugima. Zaljubljenost nije samo osjećaj, nego je i odluka jer je proces koji osoba započinje kako bi našla točno određenu osobu, osobu koja će je upotpunjavati, koja će i u dobru i u zlu biti spremna ostati s njom.⁶¹

Unatoč svim vrstama ljubavi koje su spomenute postoji jedna posebna ljubav koja čini temelj čovjekova života, ljubav koju je možda i teže ostvarivati nego bilo koji odnos s drugim živim bićem na zemlji. Radi se o odnosu Boga i čovjeka, o ljubavi koja taj odnos gradi i ostvaruje, a naziva je se milosrdnom ljubavlju ili karitativnom ljubavlju. To je ljubav koja je najveća od svih ljubavi i svi smo naposljetku pozvani ostvarivati tu ljubav.

6.1.1. MILOSRDNA LJUBAV – LJUBAV IZMEĐU BOGA I ČOVJEKA

Ljubav koju Bog ima prema čovjeku neopisiva je. Teško ćemo pronaći riječi kojima možemo objasniti tu predanost Boga čovjeku. To je ljubav koja nadvisuje sve ostale ljubavi koje su poznate ljudima. Ona predstavlja temelj za čovjeka i njegov život, temelj na kojem čovjek gradi sve ostale odnose. Nitko u svijetu ne ljubi kao što Bog ljubi čovjeka, za njega se utjelovljuje, za njega spašava čitav svijet kako bi bio u zajedništvu s Bogom, za njega pati i umire. Unatoč našem udaljavanju od njega on i dalje ostaje vjieran nama, pa makar i mi nekad nismo vjerni njemu. Koliko se puta samo čovječanstvo okreće

⁵⁹ Usp. *isto*, 84.

⁶⁰ Usp. J. RATZINGER, *O vjeri, nadi i ljubavi*, Split, 2007., 104.

⁶¹ Usp. C. S. LEWIS, *Četiri ljubavi*, 114.–133.

od svoga Gospodina, vrijeđa ga, odbacuje? No Bog i dalje strpljivo čeka naš povratak. Strpljivo nas voli, prašta nam, ne napušta nas.

Kako čovjek ljubi Boga? Čovjekova ljubav prema Bogu sigurno nije ista kao Božja ljubav prema nama. Kada pristanemo slijediti Božji put, ljubiti Boga, moramo biti svjesni da nam neće biti lako. Nekima će taj put biti teži, nekima lakši. Ljubiti Boga i slijediti ga nije lako. Međutim, sama ustrajnost da nastavimo taj put svojevrstan je izraz ljubavi koju mu iskazujemo. Nadalje, čovjek ne smije dopustiti da ga drugi odvrte od puta koji mu je namijenjen. Ne smijemo sami sebi dopustiti da zbog drugih napustimo Boga. Upravo o tome govori Lewis u svojoj knjizi *Četiri ljubav*. Clive Staples Lewis ističe kako trebamo „mrziti” osobe koje nas odvrćaju od Boga. Mrziti za njega znači odbacivati, odbijati prijedloge đavla.⁶²

Bog koji nas ljubi i koji se predao u potpunosti za nas ne može biti zaboravljen. Tko god nas želi udaljiti od njega, svatko tko želi da odbacimo Ljubav koja nas spašava, ide protiv nas i protiv Boga. Takav odnos protivi se temeljnom Božjem planu kojemu je zajedništvo. Takvu igru igra đavao. On nas želi udaljiti od Boga, želi nas okrenuti protiv njega i protiv nas samih. Ako smo stvoreni na Božju sliku, ako smo dio jednog velikog Božjeg plana, nečega što je veće od nas samih i ako se upravo zbog toga Bog nastanjuje u naša srca s ciljem da nas vodi tijekom povijesti spasenja, zašto bismo se okretali nečemu ispraznome i površnome što nam đavao nudi?

Čovjek često pada na svome putu, padne pod ponude zla, ali to ne znači potpuni kraj za njega. Jedan pad nije kraj. On je samo jedna lekcija iz koje učimo tko nam je pravi Prijatelj koji nas ne ostavlja, učimo tko nam je vjeran u dobru i zlu i tko je naš Učitelj koji prašta svaku našu pogrešku, iscjeljuje naše rane i patnje. Iako smo slabi, nesavršeni, grešni, Bog u našu narav usađuje sposobnost primanja njegove ljubavi. Čovjek često ljubi drugoga jer vjeruje da zaslužuje njegovu ljubav ili zbog privlačnosti. Bog nije takav. On nas ne ljubi jer mi to zaslužujemo, a, gledajući tijekom ljudske povijesti, znamo da nije tako. Mi njegovu ljubav ne zavrjeđujemo.⁶³

Čovjek toliko lošega učini u ovome svijetu. Od samoga početka narušio je odnos s cijelim svijetom, pa i s Bogom. Unatoč tomu Bog ga ne mrzi. Ljubi ga s ciljem da ga u toj ljubavi u potpunosti preobradi, promijeni i učini ga novim čovjekom. Radi se o istinskoj ljubavi koja djeluje za čovjeka. Milosrdna ljubav preobražava naravnu ljubav koju čovjek iskazuje prema drugima. Sebe postavlja temeljem svih ljubavi i preoblikuje

⁶² *Isto*, 152.

⁶³ Usp. *isto*, 156.–162.

ljudsku ljubav kako bi nas ona zajedno s karitativnom ljubavlju vodila prema našem Ocu. Darovna Božja ljubav omogućava naravnoj ljubavi da nadiđe granice ovoga svijeta.⁶⁴ Kako se to ostvarilo, moramo biti spremni umrijeti u sebi, odbaciti sebičnost i površne težnje koje slijedimo na ovome svijetu te biti otvoreni za nešto uzvišenije; moramo biti spremni živjeti za nebeski svijet za koji smo stvarno stvoreni.

Nadalje, Bog po Isusu pokazuje nam što je to prava, istinska ljubav, ljubav koja je bezuvjetna. U zaljubljenosti je spomenuto prihvaćanje osobe u potpunosti, ali i ljubav kao proces usavršavanja. Krist nam se darovao na križu s ciljem da nas spasi, usavrši toliko da budemo sposobni za Božje kraljevstvo. On nam pokazuje kako istinski ljubiti svoga bližnjeg. Njegova ljubav označena je praštanjem, iscjeljenjem svih naših rana i mana, grešnosti. Bog prašta svakomu čovjeku koji je voljan promijeniti se za njega. Božja ljubav pretpostavlja čovjekovu slobodu. Čovjek u svojoj slobodi može se opredijeliti ili za Dobro ili za zlo. Bog nikoga ne tjera niti uvjetuje u tome odabiru, ali, kada odaberemo Božji put ljubavi, moramo biti odgovorni u prihvaćanju svih zahtjeva koji su postavljeni pred nas. U ljubavi koju nudi Bog ne smijemo odbacivati križ. Ljubavi nema bez križa, kao ni istine koju ne možemo spoznati ako ne prihvatimo križ koji nam je dan da nosimo. Krist je umro na križu radi našega spasenja. Tako smo i mi pozvani da prihvatimo križ, da ga nosimo i da budemo dio povijesti spasenja koju Bog vodi radi čitavog čovječanstva. Naš put zahvaća i proces praštanja koji nas oslobađa od grijeha i omogućava nam da hodimo putem preobraženja.⁶⁵

Možemo zaključiti kako čovjekov zadatak živjeti život kao vjernik, kao sin Božji, nije lak. Put koji nam je Bog zadao strmovit je i težak, ali jedino čovjekova vjera u Boga, vjera da Bog ima plan i da je cilj kojem težimo posljednja stanica našega života, ispunjena srećom, zajedništvom i ljubavlju, pomaže nam da ustrajemo na tome putu i da ne odustajemo.

⁶⁴ Usp. J. RATZINGER, *O vjeri, nadi i ljubavi*, 100.

⁶⁵ Usp. *isto*, 106.–107.

6.2. VJERA – ZAHTJEV USTRAJNOSTI NA PUTU PREMA BOGU

Vjera kod današnjeg čovjeka predstavlja nešto bez čega on ne može. Bilo da vjerujemo u kontekstu religije, bilo, možda, čak da vjerujemo u društvenome kontekstu. U međuljudskim odnosima vlada određeno povjerenje. Iskazujemo vjeru prijatelju, partneru, obitelji. Ljudsko biće bez vjere ne može; jednostavno, postoji nešto u njemu što ga nuka da se poveže s drugima, da njegov odnos ne bude čisto površinski. Vjera nas tjera da se predamo drugome, da ne razmišljamo unaprijed o posljedicama određenih odnosa, nego da u potpunosti prihvatimo što nam oni donose i da s vremenom, kako životne situacije dolaze, tako mi njih prihvaćamo i živimo, s dobrim i lošim posljedicama. Vjera nas tjera da ne odustajemo, nego da ustrajemo, učimo, živimo život koji nam je dan.

Isto tako, otkako postoji, čovjek je religiozno biće. Teži prema nečemu uzvišenome, nečemu što je iznad njega, teži transcendentalnome. Zato se za čovjeka govori da je religiozno biće, ali isto tako biće odnosa. Uvijek je okrenut prema drugome, socijalizira se. U kršćanskome smislu – vjernik je. Osim što je okrenut prema drugome, bližnjemu, okrenut je i prema Bogu. No postavljaju se pitanja: Što je to što mu pomaže na tome putu? Što mu omogućava da ne odustaje, nego da nastavlja slijediti Boga? Odnosno što je to u njemu što ga potiče da uopće krene tim putem? Vjera je razlog zašto čovjek izabire put koji je strmovit i težak. Uz pomoć vjere opredjeljuje se za Boga, jer čovjek vjeruje kako upravo u Bogu leži smisao njegova života. Slijediti je Božji put teško, ali je uz pomoć vjere itekako moguće. U tome smislu vjera je odluka kojom se opredjeljujemo za povjerenje u Boga koji se grešnome čovjeku daruje u ljubavi i obećava vječni život. Nama je i našoj vjeri jedini smisao Bog koji nam se objavio i po Kristu nas ljubi.⁶⁶

Današnjem je čovjeku ponekad potrebno znanje kako bi vjerovao. Traži određene temelje koji će potkrijepiti njegovu vjeru ili čak potaknuti da vjeruje. Kada je riječ o vjeri u Boga, vjera nadmašuje sva znanja. Teško je s pomoću znanosti i empirijskih istraživanja dokazati da Bog stvarno postoji. Zato je vjera izrazito ključna. Ni vjeru ne možemo potkrijepiti dokazima. Možemo joj se samo potpuno predati.⁶⁷ To predanje pomaže nam da se povežemo ne samo s Bogom nego i s drugima. Pomaže nam iščitavati znakove vremena u kojem živimo.⁶⁸ No ne smijemo se zaustaviti na iščitavanju, nego moramo i djelovati. Vjera nam služi kao poveznica između Boga i svijeta u kojem živimo.

⁶⁶ Usp. J. RATZINGER, *Vjera i budućnost*, Zagreb, 2008., 25.

⁶⁷ Usp. J. RATZINGER, *O vjeri, nadi i ljubavi*, 16.–18.

⁶⁸ Usp. A. STARIĆ, *Kršćanska vjera. Mali biblijski uvod*, Zagreb, 2019., 68.–69.

Postajemo dio sveopćeg plana koji Bog ima za sve nas i postajemo dio njegova zajedništva koje je on osobno započeo na ovoj zemlji. Zbog toga je naša povezanost osobna.⁶⁹ Bog se spušta na zemlju, postaje čovjekom, postaje poput nas, kako bi nam pokazao kako hoditi njegovim putovima.

Međutim, naša vjera neće uvijek biti jaka. Svatko će se ponekad naći u trenutku kada će sumnjati u svoju vjeru, pa i u Boga. To ne mora po sebi biti loše. Svaka sumnja po sebi može biti pozitivna ako nam pomaže da ojačamo. Ali, ako nas ta sumnja sve više udaljava od Boga i na kraju nas tjera da ga odbacimo, onda je ona u službi zla. Nesigurnost možemo pobijediti jedino ako vjerujemo da Bog ima plan i ako se prepustimo njegovoj volji.⁷⁰

Na kraju, poziv koji prihvaćamo u vjeri poziv je na pustolovinu u kojoj se penjemo do Boga i njegova kraljevstva.⁷¹ Avantura kojoj se vjernik prepušta donosi puno dobrog i lošega, ali iz svega nas toga Bog uči i izgrađuje za glavni cilj, za kraljevstvo za koje smo stvoreni. No ljudi smo i takvi smo slabi pa vrlo često u toj avanturi odustajemo i okrećemo se zemaljskome kraljevstvo u kojem je čovjek vladar. Biramo ono što je jednostavnije za nas, odnosno biramo svijet u kojem odlučujemo biti gospodari.

6.2.1. VJERNIK – AGNOSTIK

Ratzinger u svijem djelu *O vjeri, nadi i ljubavi* spominje agnosticizam koji vlada u društvu koje odluči živjeti u svijetu u kojem je on gospodar, a ne Bog stvoritelj. Živi se principom po kojem puštamo Boga da radi što hoće, a mi ljudi živimo svoj život neovisno o Bogu.⁷² U takvom načinu življenja ne odbacuje se postojanje Boga uopće, nego se čovjek opredjeljuje za život u kojem za Boga nema mjesta. Čovjek je vladar ovoga svijeta, on gospodari svojim životom i za svako je postignuće koje ostvari on sam zaslužan. Čovjek na zemlji gradi svoje kraljevstvo u kojem je on sam kralj.

U svemu tome dolazi do suprotstavljanja Božjeg i čovjekova plana. Kada je Bog stvorio svijet i darovao čovjeku da nastavi stvaranje koje je on započeo, čovjek upravo suprotno čini. Iskrivljava zadatak koji mu je dan, cijeli svijet čini sebi podložnim, ali ne u smislu da se on brine o svijetu, da ga izgrađuje, nego ga izrabljuje. Tako čovjek zaboravlja svoju ulogu, zaboravlja da je Božja slika i da je pozvan na sustvaranje.

⁶⁹ Usp. J. RATZINGER, *O vjeri, nadi i ljubavi*, 35.–36.

⁷⁰ Usp. C. BÖTTIGHEIMER, *Shvatiti vjeru. Teologija čina vjere*, Zagreb, 2015., 252.

⁷¹ Usp. J. RATZINGER, *Vjera i budućnost*, 46.–47.

⁷² Usp. J. RATZINGER, *O vjeri, nadi i ljubavi*, 24.

Odlučuje hoditi ovim svijetom kao njegov vlasnik. Odvaja svoj svijet od Božjeg svijeta, svoj život kreira po svojim pravilima, a Boga stavlja po strani, tako da Bog vodi svoj život, a čovjek svoj.

Postavlja se pitanje: Zašto čovjek odabire živjeti život bez Boga? Kao što je rečeno, čovjek nije odbacio činjenicu da Bog postoji, vjeruje u njega, ali odbija hoditi njegovim putem. Ljudima je ponekad teško prihvatiti zahtjeve koje Bog nudi čovjeku. Bog nas ne prisiljava da ga slijedimo; na nama je samima izbor slijediti Boga ili ne. Ali, kad se jednom opredijelimo za taj put, moramo očekivat da taj put nije lak i nije uvijek ispunjen blagostanjima. Ali taj put sigurno vodi prema vječnoj sreći, vodi nas u zajedništvo s Bogom. Trpljenja na koja nailazimo ponekad su toliko teška da se čovjek odluči ne suočiti s njima, nego ih ignorirati. Shvati da su zahtjevi koje nam Bog nudi ponekad teški, pa ih odbija ispuniti. U kontekstu toga čovjek se opredjeljuje za agnosticizam koji predstavlja puku suprotnost vječnoj Istini jer čovjek teži prema znanju, želi vladati znanjem, a ne istinom, želi da on ima moć kojom će vladati, dok služenje na koje je pozvan stavlja u drugi plan.⁷³

Bog je istina, on nam se nudi, nastanjuje se u naša srca, djeluje kao savjest koja nas upozorava, kori, potiče da idemo dalje. No ponekad čovjek odbija tu Istinu, ignorira glas koji u dubini njegova srca progovara jer ne želi ispunjavati zadatke koji se od njega traže.⁷⁴ Čovjeku je lakše živjeti po vlastitim nego po tuđim pravilima. Ključ je za razumijevanje naše vjere Isus Krist.⁷⁵ On nas je pozvao da ga nasljedujemo, da nastavimo djelo koje je on započeo na zemlji. Potrebno je živjeti svoj život po uzoru na Isusa Krista. On nam je uzor i put koji slijedimo. Po Kristu smo spoznali Boga koji je naš Otac koji nas ljubi i čijoj volji se možemo predati u potpunosti.⁷⁶ Po Isusu Kristu dolazimo do Boga.

Zaključujemo kako nam je On pokazao tko je naš Otac i sada želi da nas dovede k njemu, našem Gospodaru. On nam je navijestio posljednju stanicu našega života. Govorio nam je o kraljevstvu u kojem nas naš Bog, Otac, čeka. Sve što je Bog činio tijekom povijesti spasenja i sve ono što dalje čini, od poziva Abrahamu do Krista, pa na koncu i sve što čini po nama ljudima kada progovara u našim srcima, sve to ima cilj privesti nas u svoje zajedništvo. S razlogom smo pozvani oslušivati glas koji progovara u nama jer upravo taj glas voljan je učiniti sve kako bi bili s njime u vječnosti.

⁷³ Usp. M. KAJTAZI, V. s. N. GAŠPAR, Benedikt XVI. o vjeri, razumu i smislu kršćanskog života, *Riječki teološki časopis*, 44. (2014.), 2., 463.–490., ovdje 470.–471.

⁷⁴ Usp. J. RATZINGER, *O vjeri, nadi i ljubavi*, 30.

⁷⁵ Usp. A. STARIĆ, *Kršćanska vjera. Mali biblijski uvod*, 71.

⁷⁶ Usp. J. RATZINGER, *Vjera i budućnost*, 23.

6.3. ZAJEDNIŠTVO S BOGOM – GLAVNI CILJ ČOVJEKOVA ŽIVOTA

Sve je krenulo od Boga i njegova poziva čovjeku. Bog koji je naš Otac i naš Stvoritelj pozvao je čovjeka s razlogom, s njime je započeo povijest spasenja. Svako Božje djelovanje okrenuto je prema čovjeku s jednim ciljem – da ga spasi. Čitava povijest čovječanstva isprepletena je događajima po kojima Bog naviješta čovjeku cilj njegova života. Otkako je Bog stvorio čovjeka, teži prijateljevanju s njime, iskazuje mu ljubav i želju da ostvari odnos s njime. Taj odnos uvelike ovisi i o čovjeku i njegovoj volji hoće li prihvatiti taj poziv ili ne. Svaki savez, svaki Božji pothvat u povijesti, nastanjivanje u čovjekovo srce, svaka njegova objava tijekom povijesti spasenja – izraz je njegove želje da privuče čovjeka k zajedništvu s njime.

Riječ je o zajedništvu na koje nas je Isus pripremao tijekom svojega života. Navješćujući Božje kraljevstvo, Isus je naglašavao kako se radi o kući našega Oca. Isus Krist pripremao je na zemlji put kojim ćemo hoditi kako bismo došli do Boga. Zajedno s Kristom, koji nam priprema stan u domovini, stanovat ćemo s Bogom.⁷⁷ U to nas zajedništvo Bog oduvijek poziva i želi da budemo dio zajednice koju on okuplja u svojem kraljevstvu. Do Božjeg kraljevstva dolazimo uz pomoć vjere i ljubavi. Koliko iskazujemo vjeru i koliko ustrajemo u tome da hodimo Kristovim putom, pokazujemo koliko smo dostojni ući u zajedništvo s Bogom. Koliko ljubimo bližnjega, toliko ljubimo i Boga. Koliko iskazujemo ljubav i koliko smo spremni predati se Ljubavi, toliko pokazujemo koliko smo spremni ostati u odnosu s Ljubavlju u vječnosti.

Uz naziv Božje ili nebesko kraljevstvo većemo još izraze raj ili nebeski Jeruzalem. O raj u dosta često čujemo tijekom čitavog svojega života. No što je to raj? Je li to mjesto ili nešto drugo? Raj može označavati stanje u kojem se čovjek nalazi kada je u zajedništvu s Bogom. Stanje u kojem osjećamo ljubav, ostvarenje prijateljstva koje smo priželjkivali na svom zemaljskom putovanju. Raj predstavlja ostvarenje svih naših iščekivanja te oslobođenje od naše ograničenosti i grešnosti.⁷⁸ O njemu govori i Isus, a jedna je od najvažnijih scena Kristovo obećanje razbojniku koji prepoznaje Sina Božjeg u njegovu najbolnijem trenutku⁷⁹:

⁷⁷ A. GRÜN, *Što dolazi nakon smrti?. Umijeće življenja i umiranja*, Zagreb, 2011., 31.

⁷⁸ Usp. L. NEMET, *Kršćanska eshatologija*, Zagreb, 2002., 139.

⁷⁹ Usp. A. GRÜN, *Što dolazi nakon smrti?. Umijeće življenja i umiranja*, 35.–41.

„Onda nastavi: »Isuse, sjeti me se kada dođeš u kraljevstvo svoje«. On mu reče: »Zaista, kažem ti: Danas još bit ćeš s mnom u raj!«” (Lk 23, 42-43).

U Kristovu obećanju možemo vidjeti nadu koja nam govori da ne odustajemo. Makar tijekom cijeloga života živjeli raskalašeno, kao da Bog ne postoji, i onda u zadnjim trenucima svojega života sjetimo se njega, našega Stvoritelja, nije kasno. Nikada nije kasno okrenuti se Bogu, prepoznati ga u svojem životu. Bog nas ljubi svaki dan, sat, svaku sekundu i ni u jednome trenutku ne odustaje od nas. Obećanje koje Krist daje razbojniku obećanje je koje može u nama probuditi želju da prepoznamo Krista, našega Boga. To je obećanje iskaz Božje ljubavi koja nas nikad ne napušta i ne dopušta nam da propadnemo u ponor tame. Krist u trenutku patnje i smrti biva prepoznat kao Mesija; prepoznaje ga razbojnik koji priznaje svoju grešnost i prihvaća kaznu koja mu je dana. Ali, unatoč tomu, razbojnik se usuđuje nadati i moliti Krista da ga se sjeti.

Postoji pravilo među ljudima koje nalaže da se ne nadamo jer nada skriva istinu od nas, ne pomaže nam da vidimo istinu kristalno čisto. Ali nada je upravo suprotno; ona ne da nam pomaže da vidimo Istinu, nego nas jača, daje nam snagu da težimo toj Istini. Nije karakteristika slabih osoba, nego upravo jakih osoba koje vide Istinu i nadaju se da će jednoga dana biti dio nje. Upravo nas ona gura da vjerujemo kako zaslužujemo biti dio zajedništva s Bogom.

Razbojnik u trenutku svoje slabosti iskazuje snagu svoje vjere, snagu nade koju ima u sebi. Svi smo mi grešni ljudi, no koliko nas je spremno priznati svoju slabost i manu? Koliko nas je spremno u svakodnevnom životu priznati da bez Boga ne možemo, da se svaki uspon i pad događa zahvaljujući njemu? Jesmo li spremni priznati da se ne možemo spasiti svojom moću i radom, nego samo Božjom ljubavlju i milosrđem?

Nadalje, drugi je naziv koji je spomenut nebeski Jeruzalem. To je grad u kojem je Gospodin Bog koji nas zajedno s Kristom čeka. Započinje sada na zemlji i već sada na zemlji dio smo nebeskoga Jeruzalema. Po Kristu kao posredniku između Boga i ljudi dobili smo udjela u Božjem gradu. O njemu piše ponajviše Stari zavjet. A, kada se govori o njemu, govori se o mjestu sreće, mjestu gdje tuga nestaje i gdje slavimo Boga. Tamo smo svi pozvani, ali odlaze samo oni koji su slijedili Kristov put.⁸⁰

Po Kristu upoznali smo Boga i stupili u novi odnos s njime. U taj odnos ne stupamo sami, nego uključujemo sve ljudi koji su voljni slijediti njegov put i predati se njemu. Taj

⁸⁰ Usp. *isto*, 51.–55.

odnos uključuje sve ljude koji su u Kristu prepoznali Boga, našega Oca i žele stupiti u Božje kraljevstvo. Po odnosu s drugima, pa onda i Bogom, dobivamo predokus besmrtnosti koju nam daje Bog nakon naše smrti.⁸¹ Clive Staples Lewis u svojoj knjizi *Elementarno kršćanstvo* odnos između Boga i Krista naziva plesom. U taj smo ples i mi pozvani sudjelovati i biti dio njega.⁸²

Postavlja se pitanje: Tko je sve pozvan u taj ples, odnos?

6.3.1. PLES S BOGOM ILI SAM SA SOBOM

Krist je vrlo često znao izazivati čuđenje kod Židova. Međutim, ono što je najviše iznenađivalo Židove jest činjenica da se Isus najviše družio s ljudima koji su za njih bili najveći grešnici. No upravo su oni bili otvoreni priznati svoju grešnost; bili su otvoreni za promjene i za djelovanje Božje ljubavi u njima. Za razliku su od njih ostali živjeli u uvjerenju da su savršeni te da se najbolje pridržavaju Božjih pravila. Upravo takvo ponašanje najopasnije je za svakoga vjernika, zatvaranje u egoizam.

„U onaj čas pristupiše učenici k Isusu i zapitaše: »Tko je doista najveći u nebeskom kraljevstvu?« Tada on dozva dijete, postavi ga među njih i reče: »Zaista, kažem vam: Ako se ne obratite i ne budete kao djeca, ne ćete ući u nebesko kraljevstvo. Tko se dakle drži malenim kao ovo dijete, taj je najveći u nebeskom kraljevstvu. Tko prima takvo dijete u moje ime, taj mene prima.«” (Mt 18, 1-5).

Krist nas poziva da budemo maleni. Jedino takvi možemo sudjelovati u plesu koji se događa između Oca i Sina. U našoj malenosti otkrivamo sebe u odnosu s našim Ocem. Suprotno tomu stoji naš egoizam koji nas sputava da se približimo Bogu. Naš egoizam tjera nas da hvatamo zemaljsku slavu, da skupljamo bogatstva koja ne donose ništa iskreno, nego samo lažnu sreću i tjera nas u ovisnost. Ulazimo u kolotečinu gdje skupljamo slavu, težimo prema što većem bogatstvu i u svemu tome gubimo sebe.

„Blaženi siromašni u duhu, njihovo je nebesko kraljevstvo.” (Mt 5, 3).

⁸¹ Usp. J. RATZINGER; J. L. WALLS; J. BURTON RUSSELL; M. JURČIĆ, *Nebo i zagrobni život. Razmišljanja o nadsvijetu*, Zagreb, 2009., 29.–32.

⁸² Usp. C. S. LEWIS, *Elementarno kršćanstvo*, Split, 2022., 170.–171.

Tu se ne radi samo o materijalnome bogatstvu iako se može gledati i tako. Riječ je o ljudima koji su siromašni u svojoj duši. Ako nam se nešto dobro dogodi u životu, zahvaljujemo samo sebi, svaki naš uspjeh proizlazi iz nas samih. Slavimo sebe, a ne Boga. Takav način života ne ide za izgradnju nas samih, nego nas uništava iznutra. Izgradnji pridonosi trenutak kada shvatimo da smo nesavršeni te da bez Boga ne možemo, kada shvatimo da sve ono dobro što je u nama jest zbog Boga dobro, ne zbog nas samih. Pravo postignuće u životu ostvarujemo tek kada shvatimo da smo od Boga došli i da k njemu idemo. Kada prihvatimo Boga koji je u nama i kada mu dopustimo da djeluje u nama i da nas vodi, ostvarujemo pravo bogatstvo koje nam se nudi.⁸³

Naposljetku, ako samo osluškujemo glas u nama koji nam govori da ga slijedimo, već smo na neki način obogaćeni. Taj glas možemo čuti jedino ako uđemo u vlastitu osamljenost. Ako isključimo cijeli svijet, uđemo u tišinu i osluškujemo. Tada ćemo čuti onoga koji nas poziva.

⁸³ Usp. *isto*, 202.–203.

7. U usamljenosti, ali s Bogom

Većina ljudi boji se usamljenosti zbog straha od suočavanja sa samim sobom. Kršćanin se u svojoj samoći ne nalazi sa samim sobom, već sebe cijeloga stavlja pred Boga koji mu je mjerilo. U svojoj samoći susreće se sa svojim Stvoriteljem. U tome susretu otkriva sebe kao Božju sliku. Dok se mnogi u svojoj samoći susreću sa svojim strahovima, manama, težnjama, vjernik svoju čitavu osobnost zajedno s manama i vrlinama stavlja pred Boga koji je izvor njegova života, istina. Strah je od usamljenosti kod mnogih vrlo čest. No činjenica da nas netko voli i želi, vjera da smo upućeni prema jedinjoj Istini, dovoljna je da se borimo protiv straha. Samoća ne bi trebala predstavljati strah, nego priliku da upoznamo tko smo mi, kakva smo Božja slika.

U šutnji nam Bog progovara. Glas koji se nalazi u nama govori nam, a mi smo pozvani da ga slušamo jer on nas prvi poziva da ga slijedimo. Od samoga početka svijeta Bog ima plan za čitavo čovječanstvo i poziva čovjeka da sudjeluje u tome planu. Gospodin Otac naš šalje Krista kako bi nas spasio od naše grešnosti i po Kristu se Bog nastanjuje u nama. Izgrađuje svoj hram u našoj duši kako bi uvijek bio dio nas i kako bi nas vodio tijekom našega života. Čovjek mora biti spreman otvoriti se tome glasu i oslušivati što mu glas poručuje. Potrebno je zatomiti naš glas razuma i otvoriti srce za Boga. U usamljenosti se otkrivamo, saznajemo da, zapravo, nismo sami, nego je naš Stvoritelj s nama.

Usamljenost kao bolest može predstavljati poteškoću ako nismo otvoreni za nešto više. Odnosno ako osobe nisu spremne otvoriti srce Bogu i dopustiti Bogu da bude u njemu. U današnjem društvu nailazimo na osobe koje se osjećaju odbačenima i usamljenima jer imaju osjećaj da ne pripadaju određenoj skupini.⁸⁴ Međutim, moramo prepoznati Boga u svom životu i shvatiti da mi nismo sami, da je on uvijek uz nas. Mi ne pripadamo zemaljskome svijetu, pripadamo Bogu i njegovu kraljevstvu, stvoreni smo za nebo. Naša usamljenost nije prava samoća, nego prilika da uđemo u nutrinu samih sebe i spoznamo tko smo mi, koji je naš poziv i što je naša svrha. Živimo u svijetu, ali stvoreni smo za život s Bogom kojeg najbolje upoznajemo u šutnji.

Nadalje, postoje mnogi filozofi koji su navodili kako Bog postoji, ali nije dio ovoga svijeta, ne brine se za ovaj svijet i ostavlja čovjeka samog u svijetu. Ponekad i čovjek odluči prihvatiti tu činjenicu s argumentom da Bog ne odgovara na naše molitve. Božja šutnja nije šutnja jer se on ne brine za nas. Njegova je šutnja pedagoškog karaktera. Mi sebe ostvarujemo svojim djelovanjem, izgrađujemo sebe tako što učimo o životu. Svaka

⁸⁴ Usp. M. SPITZER, *Usamljenost. Neprepoznata bolest*, Zagreb, 2019., 45.–47.

naša pogreška prilika je za učenje nove lekcije. Bog je naš Otac koji nas uči i vodi nas svojim glasom. Kad učinimo nešto loše, osjećamo grižnju savjest – kada učinimo nešto dobro, osjećamo se zadovoljno. Odnosno kada učinimo nešto loše, Bog nas pokorava, kada učinimo dobro, On nas pohvaljuje.

Javlja se osjećaj nesigurnosti i straha kada smo u samoći. Ali ta nesigurnost biva pobijedena sa sigurnošću jer se susrećemo s Bogom koji nam nudi vječnu sigurnost. Kada smo odabrali nasljedovati Krista, odabrali smo put kojim je i on hodio, put nesigurnosti i samoće.⁸⁵ Krist je za svojega života bio odbačen i osamljen. Međutim, u usamljenosti se on uzdignuo i ostvario vječnu slavu. To je ono što nas čeka, vječnost. Kao što Bog nije napustio svojega Sina, neće ni nas. Krist je oduvijek bio povezan s Bogom, uvijek je u svojoj samoći razgovarao s njime, pa i u najtežem trenutku, kada je u vrtu molio Oca, molio je u osami. Dok su učenici spavali, on je molio. Iako su Krista svi ostavili, Gospodin ga nije napustio. A Krist se u potpunosti predao njemu i njegovoj volji.

Tko smo mi, zapravo, najbolje spoznajemo kada smo u odnosu s Bogom. Stvoreni smo na njegovu sliku i samo po njemu sebe spoznajemo. U tišini čujemo svog Stvoritelja, osluškujemo njegov glas i upoznajemo sebe. On nas vodi, uvijek će biti s nama i, dok smo mi s njime, nikada nismo sami.

„Budite srčani i hrabri! Ne bojte se! Ne preplašite ih se! Jer Gospodin, Bog tvoj, ide sam s tobom. On te ne pušta i ne ostavlja.” (Pnz 31, 6).

⁸⁵ Usp. I. IVANDA, *Samoća vjere*, Zagreb, 2012., 15.

Zaključak

Joseph Ratzinger jedan je od važnijih teologa u Crkvi koji je doprinio svojim promišljanjima i naučavanjima o različitim teološkim temama. Jedna od tih tematika, danas odviše aktualna, jest i savjest. Ona predstavlja Božji glas koji je u nama, a svrha mu je da nam pomogne ostvariti naše poslanje koje nam je Bog dao i odgovoriti na Božji poziv na svetost. Nadalje, cilj je svakoga čovjeka Bog. Nastanjujući se u naša srca, Bog se približava nama kako bi nas približio k sebi u zajedništvo.

Ratzinger promišlja o savjesti uz pomoć engleskoga kardinala Newmana, ali također uz pomoć osobe koju možemo smatrati velikim primjerom kako odgovoriti na Božji glas koji nas poziva na jedno putovanje, a to je sv. Pavao. Upravo on daje smjernice kako živjeti pravi kršćanski život. Prvi korak jest prihvaćanje Boga. To prihvaćanje Boga ne znači da smo samo okrenuti prema njemu, a svijetu da okrećemo leđa.

Dapače, ono označava potrebu drugoga. Taj odnos prema Bogu, ali i prema drugome, ostvaruje se s pomoću vjere, nade i ljubavi. Upravo ta tri elementa održavaju zajednicu te je oblikuju. Potrebno je razumjeti kako smo mi ljudi grešna bića, skloni smo grijehiti, no to nas ne smije sprječavati da težimo k dobru. Crkva, iako je ispunjena grešnim ljudima, i dalje uz pomoć Duha Svetoga zadržava svetost. Dobiva zadaću da se brine o stadi, no ona teži i vlastitome čišćenju, procesu koji stalno traje. Ona je glavna nit vodilja društva i učiteljica koja pomaže da odgajamo vlastitu savjest.

Bavi se pitanjima koja vladaju u društvu. Među njima jest i pitanje pobačaja koje predstavlja tabu-temu današnjeg društva u kojem vlada pravilo „Moje tijelo – moje pravo.“, koje pak zapostavlja pravo drugoga koji živi u ženinu tijelu. Upravo taj život biva zanemaren egoističnim željama ljudi. U skladu sa savjesti društvo treba odgovoriti na petu Božju zapovijed koja glasi: „Ne ubij.“ U borbi za pravo na život ne sudjeluje samo pojedinac, nego čitava zajednica; ne radi se samo o savjesti jedne osobe na kojoj je da donese odluku je li za život ili protiv, nego se radi o svima nama koji smo pozvani da štitimo dostojanstvo osobe u bilo kojoj fazi njegova razvoja. Potrebno je da živimo za druge i s drugima, a ne protiv drugih. Stoga se postavlja pitanje: Čiji se glas, zapravo, slijedi: naš vlastiti glas ili Božji glas? Slijedeći i slušajući Božji glas, zapravo, težimo izvornome Dobru koje je utkano u nama, a to Dobro nadilazi bilo kakve kategorije, ne osuđuje druge, nego ih prihvaća sa svim vrlinama i manama.

Naposljetku, to je Dobro i Ljubav iz koje crpimo snagu za naš život. Ljubav nas poziva da i mi ljubimo druge kao što Bog ljubi nas. Ona nam daje snagu da nastavimo

hoditi Božjim putovima i upravo se po ljubavi mi ostvarujemo. Bog nas ljubi jer on jest Ljubav. On je naš izvor od kojega dolazimo i kojemu se vraćamo na kraju. Put kojim hodimo do njega težak je, ali nam vjera pomaže da ustrajemo na tome putu i da ne odustajemo. S pomoću vjere i ljubavi preobražavamo se i odijevamo u Krista koji nas uči kako vjerovati i kako ljubiti. Vjerom ulazimo u Božje kraljevstvo gdje nas čeka naš Otac. Na kraju našega hoda ulazimo u zajedništvo s Bogom. Zajedništvo zbog kojeg nas Bog vodi kroz život i zbog kojega se on nastanio u naše srce. Kroz savjest nam progovara kako bismo ga slijedili i, na kraju krajeva, bili sposobni ući u nebeski Nazaret, u grad u kojem on stanuje i čeka nas da se nastanimo zajedno s njime.

Bog nas čeka u svojem kraljevstvu, ali istovremeno je u našim srcima. U tišini i samoći osluškujemo njegov glas, razgovaramo s njime. On je u našim srcima, prati nas na našem putovanju i naš je putokaz koji nas vodi kroz život.

BIBLIOGRAFIJA

- BEGIĆ, Martina Ana, GOLEK, Marinko, Savjest i autoritet, međuovisnost u moralnom odgoju pojedinca, *Služba Božja*, 57. (2017.), 1., 41.–64.
- BENEDIKT XVI., *Svjetlo svijeta. Papa, Crkva i znakovi vremena. Razgovor s Peterom Seewaldom*, Split, 2010.
- BÖTTIGHEIMER, Christoph, *Shvatiti vjeru. Teologija čina vjere*, Zagreb, 2015.
- ČASNI, Danijel, Krist kao utjelovljeni Logos, *Kairos*, 9. (2015.), 2., 177.–188.
- ČOVO, Stjepan, Obitelj kao osnovna stranica Crkve, *Služba Božja*, 19. (1979.), 2., 117.–130.
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi. Dokumenti*, 8., Zagreb, 2008.
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, Dokumenti, 16., Zagreb, 2008.
- FUČEK, Ivan, Krist – konkretna norma morala, *Obnovljeni život*, 31. (1976.), 5., 421.–435.
- GRÜN, Anselm, *Što dolazi nakon smrti?. Umijeće življenja i umiranja*, Zagreb, 2011.
- IVANDA, Ivan, *Samoća vjere*, Zagreb, 2012.
- KAJTAZI, Martin, GAŠPAR Veronika s. Nela, Benedikt XVI. o vjeri, razumu i smislu kršćanskog života, *Riječki teološki časopis*, 44. (2014.), 2., 463.–490.
- Kodeks medicinske etike i deontologije. Dostupno na mrežnoj adresi <https://www.hlk.hr/EasyEdit/UserFiles/2-izmjene-i-dopune-kodeksa-medicinske-etike-i-deontologije-19122015.pdf> (pristupljeno 11. svibnja 2021.).
- KOZELJ, Ivan, Odgoj za zrelu, slobodnu i samoodgovornu savjest, *Obnovljeni život*, 27. (1972.), 7.–39.
- LEWIS, Clive Staples, *Četiri ljubavi*, Split, 2012.
- LEWIS, Clive Staples, *Elementarno kršćanstvo*, Split, 2022.
- MANICARDI, Emenergildo, Zakon, savjest i milost u naučavanju sv. Pavla (II). Legge, coscienza e grazia nell'insegnamento Paolino, *Crkva u svijetu*, 28. (1993.), 2., 131.–142.
- MARKEŠIĆ, Luka, *Crkva Božja*, Sarajevo, 2005.
- NEMET, Ladislav, *Kršćanska eshatologija*, Zagreb, 2002.
- NEWMAN, John Henry, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod
- KRLEŽA, Miroslav, 2021. Dostupno na mrežnoj adresi <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43642> (pristupljeno 31. ožujka 2023.).

Pismo pape Ivana Pavla II. ženama. Dostupno na mrežnoj adresi <https://hkm.hr/vijesti/vatikan/pismo-pape-ivana-pavla-ii-zenama/> (pristupljeno 15. svibnja 2023.).

POLJAK, Maja, J. H. Newman – uloga sveučilišta u intelektualnom i moralnom razvoju čovjeka, *Diacovensia*, 25. (2017.), 4., 549.–565.

RATZINGER, Joseph, *Kršćanstvo i kriza kultura*, Split, 2008.

RATZINGER, Joseph, *O relativizmu i vrjednotama*, Split, 2009.

RATZINGER, Joseph, *Ljubav koja spašava*, Split, 2020.

RATZINGER, Joseph, *O savjesti*, Split, 2009.

RATZINGER, Joseph, *O vjeri, nadi i ljubavi*, Split, 2007.

RATZINGER, Joseph, *Vjera i budućnost*, Zagreb, 2008.

RATZINGER, Joseph; WALLS, Jerry L.; BURTON RUSSELL, Jeffrey; JURČIĆ, Mladen, *Nebo i zagrobni život: razmišljanja o nadsvijetu*, Zagreb, 2009.

SRAKIĆ, Marin, Savjest i autoritet u Crkvi, *Bogoslovska smotra*, 47. (1977.), 2.–3., 233.–253.

STARIĆ, Aldo, *Kršćanska vjera. Mali biblijski uvod*, Zagreb, 2019.

VALKOVIĆ, Marijan, Savjest u moralnoj teologiji, *Bogoslovska smotra*, 47. (1977.), 2.–3., 184.–202.

VIDOVIĆ, Marinko, Ljubav – praktična norma vjere i savjesti kod Pavla, *Obnovljeni život*, 59. (2004.), 2., 171.–197.

VULETIĆ, Suzana, Savjest kao Božji dar čovjeku u kontekstu kulture života, *Diacovensia*, 27. (2019.), 4., 589.–613.

WOJTYŁA, Karol, *Ljubav i odgovornost*, Split, 2009.